

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก
ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and
Buddhism Propagation to Global Society

๒๐๒๔

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔๒

พระอภิธรรมปิฎก ปุฏฐาน ภาค ๓

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ
ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)
พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔๒
พระอภิธรรมปิฎก ปุณณาสก ภาค ๓

คำชี้แจง

วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (Word-by-Word Tipitaka Translation) มี ๒ ประการหลัก คือ ๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน ทุกคำ และ ๒. เพื่อให้ความหมายของศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ได้ช่วยสร้างให้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงอยู่ และสืบเนื่องคู่กับพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๔๒ เป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ปิฎกซึ่งแบ่งออกเป็น ๖ ภาค แต่ละภาคมี ๑ เล่ม ได้แก่ เล่มที่ ๔๐ ถึง ๔๕ ซึ่งเป็นชุดสุดท้ายของพระไตรปิฎก ทั้ง ๖ ภาคว่าด้วยปิฎกฐานต่าง ๆ รวมทั้งหมด ๒๔ ปิฎกฐาน โดยเฉพาะใน ภาคที่ ๓ - ๔ (เล่มที่ ๔๒ - ๔๓) จะกล่าวถึง ธรรมานุโลมทุกปิฎกฐาน ซึ่งเป็นปิฎกฐานที่ ๒ ที่พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งหมวดธรรมแม่บท

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔๒ นี้ จะมีการอธิบายถึง ทุกมาติกา จำนวน ๑๐๐ ทูกะ ซึ่งประกอบด้วยเหตุทูกะเป็นทูกะแรก โดยแต่ละหมวดธรรมจะมี ๒ ข้อ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมและปัจจัย อันแสดงถึงวิธีการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้

การศึกษาธรรมานุโลมทุกปิฎกฐานในเล่มนี้ จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจถึงหลักการที่สำคัญในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและกำเนิดขึ้นของเหตุปัจจัย โดยเป็นแนวทางในการปฏิบัติและสร้างสติในการดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาในเล่มนี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญ สำหรับผู้ที่สนใจในธรรมะ และผู้ที่ต้องการเข้าใจถึงแนวคิดและหลักการที่นำไปสู่การดับทุกข์และการบรรลุธรรมขั้นสูงตามพระพุทธศาสนา

ในการจัดทำการแปลพระไตรปิฎกฉบับบาลี อักษรไทยและอักษรโรมัน ได้จัดทำออกเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จากพระไตรปิฎก ทุกคำศัพท์นั้น เกิดจากความร่วมมือในการแปลจากบุคลากรทางพุทธศาสนา จาก ๓ กลุ่มสถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาประเทศศรีลังกา และมหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งมุ่งหวังว่าความเข้าใจในความหมายของภาษาที่พระผู้มีพระภาค ทรงใช้ในการเทศนาสั่งสอน จึงเป็นส่วนใช้พระพุทธศาสนายังยืน และถาวรอยู่ตลอดไป

ในคู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำ คณะผู้ดำเนินการได้พยายามอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจในคำศัพท์ที่แสดงด้วยการแปลคำต่อคำ ให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชน และผู้สนใจศึกษาความหมายของบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงธรรมเทศนา ในขณะเดียวกัน คณะผู้ดำเนินการ ได้สรุปประเด็นของธรรมที่สำคัญ ควรแก่การเรียนรู้ และการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน ให้บรรลุจุดหมายที่เป็นความสงบสุขสูงสุดของชีวิต การจัดทำคู่มือ จึงแบ่งออกเป็นบท ในแต่ละบทก็จะเป็นการกล่าวถึงธรรมที่บรรจุอยู่ในแต่ละส่วนของเล่ม พร้อมกับยกตัวอย่างของพระบาลีที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่สรุปมาให้ศึกษา ผู้ใช้คู่มือจึงจะศึกษาถึงคำอธิบายธรรม มีบาลีประกอบ ต่อด้วยบทแปลแบบคำต่อคำ และตามด้วยบทแปลโดยความที่ได้จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

~ ๔ ~

สารบัญ

บทที่	เนื้อหา	หน้า
๑	เหตุโคจณกะ	๕
๒	สเหตุกทุกะ	๑๐
๓	เหตุสเหตุกทุกะ	๑๕
๔	นเหตุสเหตุกทุกะ	๒๐
๕	สัพปัจจัยทุกะ	๒๕
๖	อาสวโคจณกะ	๓๐

บทที่ ๑

เหตุโคจณกะ

ในหลักพุทธปรัชญาและอภิปรัชญา การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลในกระบวนการเกิดดับของสภาวะธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งปรากฏในแนวคิดเรื่อง "ปัจจัยการ" หรือ "เหตุปัจจัย" ที่เน้นการทำความเข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลนี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยลอยตัวหรือเป็นอิสระ แต่ต้องอาศัยเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัน การศึกษาปัจจัยการจึงมุ่งเน้นไปที่การทำความเข้าใจว่าองค์ประกอบต่างๆ ของสภาวะธรรม ทั้งที่เป็นเหตุและไม่เป็นเหตุ ล้วนเกิดขึ้นเพราะมีปัจจัยหนุนเนื่องซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งประเภทของเหตุปัจจัยออกเป็นหลากหลายรูปแบบ เช่น อาร์มมณปัจจัย อวิคตปัจจัย และปัจจัยอื่นๆ ที่มีผลต่อการเกิดขึ้นและดับไปของสภาวะธรรมทั้งในระดับจิตใจและร่างกาย

เนื้อหาต่อไปนี้จะกล่าวถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยในรูปแบบต่างๆ พร้อมการอธิบายเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของขันธ (องค์ประกอบของสภาวะธรรม) และความสัมพันธ์ซับซ้อนระหว่างเหตุและผลที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ในการดำรงอยู่ของสิ่งต่างๆ

ตัวอย่าง เหตุโคจณกะ

๑. บาลี

๑. เหตุโคจณกะ

๑. เหตุทุก / ๑. ปฏิจจวโร / ๑. ปจจยานุโลม / ๑. วิงจวโร

เหตุปัจจโย

๑. เหตุ ธมมํ ปฏิจจ เหตุ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา อโลภํ ปฏิจจ อโทโส อโมโห อโทสํ ปฏิจจ อโลโก อโมโห อโมหํ ปฏิจจ อโลโก อโทโส โลภํ ปฏิจจ โมโห โมหํ ปฏิจจ โลโก โทโส ปฏิจจ โมโห โมหํ ปฏิจจ โทโส ปฏิสนธิกขณเภา. (๑) เหตุ ธมมํ ปฏิจจ นเหตุ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา เหตุ ธมมํ ปฏิจจ สมปยุตตกา ขนธา จิตตสมุฏฐานนถ รูป ปฏิสนธิกขณเภา. (๒) เหตุ ธมมํ ปฏิจจ เหตุ จ นเหตุ จ ธมมา อุปปชชติ เหตุปัจจยา อโลภํ ปฏิจจ อโทโส อโมโห สมปยุตตกา จ ขนธา จิตตสมุฏฐานนถ รูป (จกก). โลภํ ปฏิจจ โมโห สมปยุตตกา จ ขนธา จิตตสมุฏฐานนถ รูปเภา ปฏิสนธิกขณเภา. (๓)

๒. นเหตุ ธมมํ ปฏิจจ นเหตุ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา นเหตุ เอกํ ขนธํ ปฏิจจ ตโย ขนธา จิตตสมุฏฐานนถ รูปเภา ทเว ขนธ ปฏิจจ ทเว ขนธา จิตตสมุฏฐานนถ รูป ปฏิสนธิกขณเภา ขนธ ปฏิจจ วตถุ วตถุ ปฏิจจ ขนธา เอกํ มหาภูตเภา. (๑) นเหตุ ธมมํ ปฏิจจ เหตุ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา นเหตุ ขนธ ปฏิจจ เหตุ ปฏิสนธิกขณเภา วตถุ ปฏิจจ เหตุ. (๒) นเหตุ ธมมํ ปฏิจจ เหตุ จ นเหตุ จ ธมมา อุปปชชติ เหตุปัจจยา นเหตุ เอกํ ขนธํ ปฏิจจ ตโย ขนธา เหตุ จ จิตตสมุฏฐานนถ รูปเภา ทเว ขนธ ปฏิจจ ทเว ขนธา เหตุ จ จิตตสมุฏฐานนถ รูป ปฏิสนธิกขณเภา ปฏิสนธิกขณ วตถุ ปฏิจจ เหตุ สมปยุตตกา จ ขนธา. (๓)

๓. เหตุถจ นเหตุถจ ธมมํ ปฏิจจ เหตุ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา อโลภถจ สมปยุตตเก จ ขนธ ปฏิจจ อโทโส อโมโห (จกก). โลภถจ สมปยุตตเก จ ขนธ ปฏิจจ โมโห โทสถจ สมปยุตตเก จ ขนธ ปฏิจจ โมโหเภา ปฏิสนธิกขณเภา อโลภถจ วตถุถจ ปฏิจจ อโทโส อโมโหเภา. (๑) เหตุถจ นเหตุถจ ธมมํ ปฏิจจ นเหตุ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา นเหตุ เอกํ ขนธถจ เหตุถจ ปฏิจจ ตโย ขนธา จิตตสมุฏฐานนถ รูปเภา ทเว ขนธ จ เหตุถจ ปฏิจจ ทเว ขนธา จิตตสมุฏฐานนถ รูป ปฏิสนธิกขณเภา ปฏิสนธิกขณ วตถุถจ เหตุถจ

ปฏิจจ สมฺปยุตฺตกา ขนฺธา. (๒) เหตุญจ นเหตุญจ ธมฺมํ ปฏิจจ เหตุ จ นเหตุ จ ธมฺมา อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา
นเหตุ เอกํ ขนฺธญจ อโลภญจ ปฏิจจ ตโย ขนฺธา อโทโส อโมโห จ จิตฺตสมฺภูฏานญจ รูปํปเปา ทเว ขนฺธ จ
อโลภญจ ปฏิจจ ทเว ขนฺธา อโทโส อโมโห จ จิตฺตสมฺภูฏานญจ รูป (จกฺก). นเหตุ เอกํ ขนฺธญจ โลภญจ ปฏิจจ
ตโย ขนฺธา โมโห จ จิตฺตสมฺภูฏานญจ รูปํปเปา ทเว ขนฺธปเปา ปฏิสนธิขณฺหาปเปา วตฺถุญจ อโลภญจ ปฏิจจ
อโทโส อโมโห สมฺปยุตฺตกา จ ขนฺธา. (๓)

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. เหตุโคจจกํ – หมวดเล็กแห่งธรรมที่เป็นเหตุ/

๑. เหตุทุกํ – เหตุทุกะ/

๑. ปฏิจจวโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/

๑. ปจฺจยานุโลมํ – บทที่เป็นไปตามซึ่งปัจจัย/

๑. วิจฺจควาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งการแจกแจงโดยพิเศษ/

เหตุปจฺจโย – ปัจจัยที่เป็นเหตุ/

๑. เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺโม –
ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ อโลภํ – ซึ่งความไม่โลภ/ ปฏิจจ – อาศัย
เฉพาะแล้ว/ อโทโส – ความไม่ประทุษร้าย/ อโมโห – ความไม่หลงใหล/ อโทสํ – ซึ่งความไม่ประทุษร้าย/
ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ อโลภ – ความไม่โลภ/ อโมโห – ความไม่หลงใหล/ อโมหํ – ซึ่งความไม่หลงใหล/
ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ อโลภ – ความไม่โลภ/ อโทโส – ความไม่ประทุษร้าย/ โลภํ – ซึ่งความโลภ/
ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ โมโห – ความหลงใหล/ โมหํ – ซึ่งความหลงใหล/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/
โลภ – ความโลภ/ ความโลภ/ โทสํ – ซึ่งความประทุษร้าย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ โมโห – ความ
หลงใหล/ ความหลงใหล/ โมหํ – ซึ่งความหลงใหล/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ โทโส – ความประทุษร้าย/
ปฏิสนธิขณฺหาปเปา – ในขณะแห่งการสืบทอดเฉพาะ ฯลฯ/ (๑)/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ –
อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุ
ปัจจัย/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สมฺปยุตฺตกา – ที่ประกอบทั่วพร้อม
แล้ว/ ขนฺธา – ชั้นทั้งหลาย/ จิตฺตสมฺภูฏานญจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปํ – รูป/ ปฏิสนธิขณ
หาปเปา – ในขณะแห่งการสืบทอดเฉพาะ ฯลฯ/ (๒)/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะ
แล้ว/ เหตุ จ – ที่ เป็นเหตุ ด้วย/ น เหตุ จ – ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมฺมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชติ – ย่อม
เกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ อโลภํ – ซึ่งความไม่โลภ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ อโทโส –
ความไม่ประทุษร้าย/ อโมโห – ความไม่หลงใหล/ สมฺปยุตฺตกา จ – ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว ด้วย/ ขนฺธา –
ชั้นทั้งหลาย/ จิตฺตสมฺภูฏานญจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปํ – รูป/ (จกฺก – จักกนัย)/ โลภํ – ซึ่ง
ความโลภ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ โมโห – ความหลงใหล/ สมฺปยุตฺตกา จ – ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว
ด้วย/ ขนฺธา – ชั้นทั้งหลาย/ จิตฺตสมฺภูฏานญจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปํปเปา – รูป ฯลฯ/
ปฏิสนธิขณฺหาปเปา – ในขณะแห่งการสืบทอดเฉพาะ ฯลฯ/ (๓)/

๒. น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ ธมฺโม
– ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ เอกํ – ๑ ประการ/
ขนฺธํ – ซึ่งชั้น/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธา – ชั้นทั้งหลาย/ จิตฺตสมฺภูฏานญจ –
ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปํปเปา – รูป ฯลฯ/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจจ –
อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธา – ชั้นทั้งหลาย/ จิตฺตสมฺภูฏานญจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม

๓. เหตุญ - ที่เป็นเหตุ ด้วย/ น เหตุญ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ เหตุ - ที่เป็นเหตุ/ ธมโม - ธรรม/ อุปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจยยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ อโลภญ - กับความไม่โลภ ด้วย/ สมปยุตตเก จ - ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว ด้วย/ ขนธ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ อโทโส - ความไม่ประทุษร้าย/ โอมโ - ความไม่หลงใหล/ (จกั - จักกนัย)/ อรูป - ในภพเป็นที่ท่องเที่ยวไปของสัตว์ผู้มีรูปหามิได้/ โลภญ - กับความโลภ ด้วย/ สมปยุตตเก จ - ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว ด้วย/ ขนธ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ โมโ - ความหลงใหล/ โทสญ - กับความประทุษร้าย ด้วย/ สมปยุตตเก จ - ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว ด้วย/ ขนธ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ โมหาเป - ความหลงใหล ฯลฯ/ ปฏิสนธิขณาเป - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ อโลภญ - ซึ่งความไม่โลภ ด้วย/ วตญ - ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ อโทโส - ความไม่ประทุษร้าย/ โอมโ - ความไม่หลงใหล ฯลฯ/ (๑)/ เหตุญ - ที่เป็นเหตุ ด้วย/ น เหตุญ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ ธมโม - ธรรม/ อุปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจยยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธญ - ซึ่งชั้น ด้วย/ เหตุญ - ที่เป็นเหตุ ด้วย/ [ธมม - ซึ่งธรรม]/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธ - ชั้นทั้งหลาย/ จิตตสมุฏฐานญ - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปาเป - รูป ฯลฯ/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธ จ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ด้วย/ เหตุญ - ที่เป็นเหตุ ด้วย/ [ธมม - ซึ่งธรรม]/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธ - ชั้นทั้งหลาย/ จิตตสมุฏฐานญ - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูป - รูป/ ปฏิสนธิขณาเป - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ ปฏิสนธิขณ - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ/ วตญ - ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง ด้วย/ เหตุญ - ที่เป็นเหตุ ด้วย/ [ธมม - ซึ่งธรรม]/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ สมปยุตตกา - ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว/ ขนธ - ชั้นทั้งหลาย/ (๒)/ เหตุญ - ที่เป็นเหตุ ด้วย/ น เหตุญ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ เหตุ จ - ที่เป็นเหตุ ด้วย/ น เหตุ จ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจยยา. - เพราะเหตุ

ปัจจัย/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ เอก - ๑ ประการ/ ขณณ - ซึ่งชั้น ด้วย/ โลกณ - ซึ่งความไม่โลก ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ อโห - ความไม่ประทุษร้าย/ โห จ - ความไม่หลงใหล ด้วย/ จิตตสมุฏฐานณ - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปาเป - รูป ฯลฯ/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนเร จ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ด้วย/ โลกณ - ซึ่งความไม่โลก ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ อโห - ความไม่ประทุษร้าย/ โห จ - ความไม่หลงใหล ด้วย/ จิตตสมุฏฐานณ - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูป - รูป/ (จก - จักกนัย)/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ เอก - ๑ ประการ/ ขณณ - ซึ่งชั้น ด้วย/ โลกณ - ซึ่งความโลก ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ โห จ - ความหลงใหล ด้วย/ จิตตสมุฏฐานณ - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปาเป - รูป ฯลฯ/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธาเป - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนธิขณาเป - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ วตถุณ - ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง ด้วย/ โลกณ - ซึ่งความไม่โลก ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ อโห - ความไม่ประทุษร้าย/ โห - ความไม่หลงใหล/ สมปยุตตกา จ - ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว ด้วย/ ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ (๓)/

๓. การแปลโดยความ

๑. เหตุโคจณกะ

๑. เหตุทุกะ ๑. ปฏิจจวาร์ / ๑. ปัจจยานูโลม ๑. วิกังควาร์ /

เหตุปัจจัย

[๑] สภาวะธรรมที่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ อโหส อโมหะ อาศัยอโลกะเกิดขึ้น อโลกะ อโมหะอาศัยอโหสเกิดขึ้น อโลกะ อโหสอาศัยอโมหะเกิดขึ้น โมหะอาศัยโลกะเกิดขึ้น โลกะอาศัยโมหะเกิดขึ้น โมหะอาศัยโหสเกิดขึ้น โหสอาศัยโมหะเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๑) สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ สัมปยุตตชั้น และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุเกิดขึ้น ในปฏิสนธิ-ขณะ ฯลฯ (๒) สภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ อโหส อโมหะ สัมปยุตตชั้น และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยอโลกะ เกิดขึ้น (พึงผูกเป็นจักกนัย) โมหะ สัมปยุตตชั้น และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยโลกะ เกิดขึ้น ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๓)

[๒] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ หทัยวัตถุอาศัย ชั้นเกิดขึ้น ชั้นอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น มหาภูตรูป ๑ ฯลฯ (๑) สภาวะธรรมที่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ เหตุอาศัยชั้นที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ เหตุอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น (๒) สภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะ เหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ เหตุและจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ เหตุและจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ เหตุและสัมปยุตตชั้นอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น (๓)

[๓] สภาวะธรรมที่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ อโหส อโมหะอาศัยอโลกะและสัมปยุตตชั้นเกิดขึ้น (พึง ผูกเป็นจักกนัย) โมหะอาศัยโลกะและสัมปยุตตชั้นเกิดขึ้น โมหะอาศัยโหสและสัมปยุตตชั้นเกิดขึ้น ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ อโหส อโมหะอาศัยอโลกะและหทัยวัตถุเกิดขึ้น ฯลฯ (๑) สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุ และอาศัยเหตุเกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒

และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๒ และเหตุเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ สัมปยุตตชั้นอาศัย หทัยวัตถุและเหตุเกิดขึ้น (๒) สภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่ไม่เป็นเหตุ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อโหสะ อโมหะ และจิตตสมุฏฐานรูป อาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุและ อาศัยอโลภะเกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ อโหสะ อโมหะ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๒ และอโลภะเกิดขึ้น (พึงผูก เป็นจักกณัย) ชั้น ๓ โมหะ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุและอาศัยอโลภะเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัย ชั้น ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ อโหสะ อโมหะ และสัมปยุตตชั้นอาศัยหทัยวัตถุและอโลภะเกิดขึ้น (๓)^๑

สรุป

เนื้อหาที่กล่าวถึงนี้เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง "เหตุปัจจัย" ในการเกิดขึ้นและดำเนินไป ของสภาวะธรรมต่างๆ ทั้งทางกายและใจในแง่ของพุทธปรัชญา โดยเน้นถึงการที่สิ่งต่างๆ ล้วนเกิดขึ้นจากการ อาศัยเหตุและปัจจัยหลายประการ ไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพัง สภาวะธรรมที่เป็นเหตุและไม่ใช่เหตุ เช่น โลภะ โทสะ โมหะ หรือคุณธรรมอย่างอโหสะ (ไม่โกรธ) และอโมหะ (ไม่หลง) ล้วนเกิดจากการอาศัยเหตุปัจจัยหลาย ประการ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชั้น อารมณ์ และจิตตสมุฏฐาน (รูปที่เกิดจากจิต) ตลอดจนถึงองค์ประกอบ ที่มีผลต่อการดำรงอยู่และการเกิดขึ้นของสิ่งต่างๆ ในชีวิต ทั้งในรูปของเหตุ (เช่น อโลภะ โมหะ) และไม่ใช่เหตุ (เช่น ชั้นต่างๆ)

เนื้อหาในส่วนนี้ยังครอบคลุมถึงหลักปัจจัยการต่างๆ ที่มีบทบาทในการก่อให้เกิดและดับของ สภาวะธรรม เช่น อารัมมณปัจจัย (ปัจจัยแห่งอารมณ์) และกัมมปัจจัย (ปัจจัยที่เกี่ยวกับกรรม) ซึ่งแสดงถึงการ เชื่อมโยงของเหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของจิตใจและสรรพสิ่ง

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **อิทัปปัจจยตา** – ทุกสิ่งในโลกเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือโดด เดี่ยว หากเราตระหนักถึงความเชื่อมโยงนี้ เราจะสามารถเข้าใจว่าการกระทำของเราในปัจจุบันจะมีผลต่อ อนาคต เพราะทุกสิ่งอาศัยกันและกัน

๒. **อนิจจัง** – ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง หรือไม่เที่ยง เพราะเกิดจากการอาศัยเหตุปัจจัย ดังนั้น ทุก อย่างมีการเปลี่ยนแปลง ไม่คงทนถาวร ความเข้าใจในข้อนี้ทำให้เรายอมรับและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงใน ชีวิตได้ดีขึ้น

๓. **อัตตาและอนัตตา** – ความเข้าใจในเหตุปัจจัยสอนให้เราตระหนักว่า "ตัวเรา" และ "สิ่ง รอบตัว" ไม่ได้มีอยู่โดยลำพัง หรือเป็นเอกเทศ ทุกสิ่งรวมถึงตัวเราเองก็เป็นเพียงผลของเหตุปัจจัยหลายอย่าง ไม่ใช่สิ่งที่เราสามารถยึดถือได้ว่าเป็นของเราอย่างแท้จริง

๔. **การทำความดี-กรรมชั่ว** – เมื่อรู้ว่าทุกสิ่งเกิดจากเหตุปัจจัย การทำความดีย่อมส่งผลดี การกระทำที่ดีจะเป็นเหตุให้เกิดปัจจัยดีต่อไปในอนาคต เช่นเดียวกับการทำความชั่วที่จะสร้างปัจจัยที่ไม่ดี การ ใส่ใจต่อเหตุและผลของการกระทำเป็นพื้นฐานสำคัญในทางธรรม

๕. **การอยู่ในปัจจุบัน** – เมื่อเข้าใจว่าทุกอย่างเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย การให้ความสำคัญกับ ปัจจุบันและการทำความดีในปัจจุบัน จะช่วยให้เราสร้างเหตุปัจจัยที่ดีต่ออนาคต และไม่ต้องพะวงกับอดีตหรือ กังวลเกินไปกับอนาคต

^๑ อภิป. (ไทย) ๔๒/๑-๒/๑-๒.

บทที่ ๒

สเหตุกทุกะ

ในพระพุทธศาสนา การทำความเข้าใจเกี่ยวกับ "เหตุและปัจจัย" หรือ "ปฏิจจสมุปบาท" เป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้เราเข้าใจถึงการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสภาวะธรรมทั้งหลาย ซึ่งหมายถึงสิ่งที่มีอยู่หรือปรากฏในธรรมชาติและจิตใจ หลักเหตุปัจจัยนี้สอนให้เราเข้าใจว่าสรรพสิ่งเกิดขึ้นจากการอาศัยเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นโดยลำพัง หรืออยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ทุกสิ่งมีการพึ่งพาและส่งผลต่อกันตามกฎของธรรมชาติ

ในพระไตรปิฎก ส่วนหนึ่งที่สำคัญในการศึกษาเรื่องเหตุและปัจจัยคือการจำแนกสภาวะธรรมตามเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสภาวะธรรมที่มีเหตุอาศัย หรือสภาวะธรรมที่ไม่มีเหตุอาศัย ต่างก็มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่น ๆ เช่น ชันธ์ จิตตสมุฏฐานรูป และมหาภูตรูป ซึ่งอาศัยกันและกันในกระบวนการเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง

บทความนี้จะวิเคราะห์และอธิบายถึงรูปแบบต่าง ๆ ของสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเจาะลึกถึงการเกิดขึ้นของชันธ์และจิตตสมุฏฐานรูปในปฏิสันธิขณะ ตลอดจนการอาศัยหทัยวัตถุและมหาภูตรูป ซึ่งแสดงถึงความซับซ้อนของการเกิดขึ้นของสรรพสิ่งในธรรมชาติ

ตัวอย่าง สเหตุกทุกะ

๑. บาลี

๒. สเหตุกทุกัม

๑. ปฏิจจวารโ/ ๑. ปจจยานุโลมัม/ ๑. วิภังควาโร

เหตุปัจจัย

๔๙. สเหตุกัม ธมมัม ปฏิจจ สเหตุโก ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจัย สเหตุกัม เอกัม ขนธัม ปฏิจจ ตโย ขนธามเปว ทเว ขนธามเปว ปฏิสันธิขณามเปว. (๑) สเหตุกัม ธมมัม ปฏิจจ สเหตุโก ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจัย สเหตุกัม เอกัม ขนธัม ปฏิจจ จิตตสมุฏฐานัม รูปัม ปฏิสันธิขณามเปว. (๒) สเหตุกัม ธมมัม ปฏิจจ สเหตุโก จ สเหตุโก จ ธมมาอุปปชชติ เหตุปัจจัย สเหตุกัม เอกัม ขนธัม ปฏิจจ ตโย ขนธาม จิตตสมุฏฐานณจ รูปามเปว ทเว ขนธามเปว ปฏิสันธิขณามเปว. (๓)

๕๐. สเหตุกัม ธมมัม ปฏิจจ สเหตุโก ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจัย วิจิกิจฉาสหคตัม อุทัจจสหคตัม โมหัม ปฏิจจ จิตตสมุฏฐานัม รูปัม เอกัม มหาภูตัม ปฏิจจ ตโย มหาภูตมเปว มหาภูเต ปฏิจจ จิตตสมุฏฐานัม รูปัม กมฺมุตตารูปัม อุปาทารูปัม. (๑) สเหตุกัม ธมมัม ปฏิจจ สเหตุโก ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจัย วิจิกิจฉาสหคตัม อุทัจจสหคตัม โมหัม ปฏิจจ สมปยุตตกา ขนธาม ปฏิสันธิขณม วตฺถุ ปฏิจจ สเหตุกา ขนธาม. (๒) สเหตุกัม ธมมัม ปฏิจจ สเหตุโก จ สเหตุโก จ ธมมาอุปปชชติ เหตุปัจจัย วิจิกิจฉาสหคตัม อุทัจจสหคตัม โมหัม ปฏิจจ สมปยุตตกา ขนธาม จิตตสมุฏฐานณจ รูปัม ปฏิสันธิขณม วตฺถุ ปฏิจจ สเหตุกา ขนธาม มหาภูเต ปฏิจจ กมฺมุตตารูปัม. (๓)

๕๑. สเหตุกณจ สเหตุกณจ ธมมัม ปฏิจจ สเหตุโก ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจัย วิจิกิจฉาสหคตัม อุทัจจสหคตัม เอกัม ขนธณจ โมหณจ ปฏิจจ ตโย ขนธามเปว ทเว ขนธามเปว ปฏิสันธิขณม สเหตุกัม เอกัม ขนธณจ วตฺถุณจ ปฏิจจ ตโย ขนธามเปว ทเว ขนธามเปว. (๑) สเหตุกณจ สเหตุกณจ ธมมัม ปฏิจจ สเหตุโก ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจัย สเหตุกณจ ธมมัม ปฏิจจ สเหตุโก จ สเหตุโก จ ธมมาอุปปชชติ เหตุปัจจัย วิจิกิจฉาสหคตัม อุทัจจสหคตัม โมหัม ปฏิจจ สมปยุตตกา ขนธาม จิตตสมุฏฐานณจ รูปัม ปฏิสันธิขณม วตฺถุ ปฏิจจ สเหตุกา ขนธาม มหาภูเต ปฏิจจ กมฺมุตตารูปัม. (๒) สเหตุกณจ สเหตุกณจ ธมมัม ปฏิจจ สเหตุโก จ สเหตุโก จ ธมมาอุปปชชติ เหตุปัจจัย วิจิกิจฉาสหคตัม อุทัจจสหคตัม โมหัม ปฏิจจ สมปยุตตกา ขนธาม จิตตสมุฏฐานณจ รูปัม ปฏิสันธิขณม วตฺถุ ปฏิจจ สเหตุกา ขนธาม มหาภูเต ปฏิจจ กมฺมุตตารูปัม. (๓)

โก จ ธมมา อุปปชชนติ เหตุปัจจัยา วิจิกิจฉาสหคํ อุทัจจสหคํ เอกํ ขนธณจ โมหณจ ปฏิจจ ตโย ขนธา จิตตสมุฏฐานณจ รูปาเปา ทเว ขนธาเปา ปฏิสนธิขณเณ สเหตุกํ เอกํ ขนธณจ วตถุณจ ปฏิจจ ตโย ขนธาเปา ทเว ขนธาเปา สเหตุเก ขนธะ จ มหาภูเต จ ปฏิจจ กฏัตตารูปิ. (๓)

๒. การแปลคำต่อคำ

๒. สเหตุกทุกํ – สเหตุกทุกะ/

๑. ปฏิจจวโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/

๑. ปัจจยานุโลมํ – บทที่เป็นไปตามซึ่งปัจจัย/

๑. วิจจควาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งการแจกแจงโดยพิเศษ/

เหตุปัจจัย – ปัจจัยที่เป็นเหตุ/

๔๙. สเหตุกํ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สเหตุโก – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ สเหตุกํ – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ/ เอกํ – ๑ ประการ/ ขนธํ – ซึ่งชั้น/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนธา ๑เปา – ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนธาเปา – ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนธิขณเณ๑เปา – ในขณะที่แห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (๑)/ สเหตุกํ – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัย เฉพาะแล้ว/ อเหตุโก – ที่มีเหตุหาได้/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. – เพราะเหตุ ปัจจัย/ สเหตุเก – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ขนธะ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ จิตตสมุฏฐานํ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม/ รูปิ – รูป/ ปฏิสนธิขณเณ๑เปา – ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (๒)/ สเหตุ กํ – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สเหตุโก จ – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ อเหตุโก จ – ที่มีเหตุหาได้ ด้วย/ ธมมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ สเหตุกํ – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ/ เอกํ – ๑ ประการ/ ขนธํ – ซึ่งชั้น/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะ แล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนธา – ชั้นทั้งหลาย/ จิตตสมุฏฐานณจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปิ ๑เปา – รูป ฯลฯ/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนธาเปา – ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนธิขณเณ๑เปา – ในขณะ แห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (๓)/

๕๐. อเหตุกํ – ที่มีเหตุหาได้/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ อเหตุโก – ที่มีเหตุ หาได้/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ วิจิกิจฉาสหคํ – ที่ไป ร่วมกันแล้วด้วยความเคลือบแคลง/ อุทัจจสหคํ – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความฟุ้งซ่าน/ โมหํ – ซึ่งความ หลงใหล/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ จิตตสมุฏฐานํ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม/ รูปิ – รูป/ เอกํ – ๑ ประการ/ มหาภูตํ – ซึ่งมหาภูตรูป/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ มหาภูตา๑เปา – มหาภูต รูปทั้งหลาย ฯลฯ/ มหาภูเต – ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ จิตตสมุฏฐานํ – ที่มีจิตเป็น เหตุตั้งขึ้นพร้อม/ รูปิ – รูป/ กฏัตตารูปิ – รูปโดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว/ อุปาทารูปิ. – ที่ควร เข้าไปยึดถือ/ (๑)/ อเหตุกํ – ที่มีเหตุหาได้/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สเหตุโก – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ วิจิกิ ฉาสหคํ – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความเคลือบแคลง/ อุทัจจสหคํ – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความฟุ้งซ่าน/ โมหํ – ซึ่งความหลงใหล/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สมปยุตตกา – ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว/ ขนธา – ชั้น/ ปฏิสนธิขณเณ – ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ/ วตถุ – ซึ่งหทัยที่ตั้ง/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สเหตุ กะ – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ขนธา. – ชั้นทั้งหลาย/ (๒)/ อเหตุกํ – ที่มีเหตุหาได้/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ –

อาศัยเฉพาะแล้ว/ สเหตุโก จ - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ อเหตุโก จ - ที่มีเหตุหาได้ ด้วย/ ธมมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชชนติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ วิจิกิจฉาสหคต - ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความเคลือบแคลง/ อุทัจจสหคต - ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความฟุ้งซ่าน/ โมห์ - ซึ่งความหลงใหล/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ สมปยุตตกา - ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว/ ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ จิตตสมุฏฐานญ - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูป - รูป/ ปฏิสนธิขณ - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ/ วตฏ - ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ สเหตุกา - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ มหาภูเต - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ กฏตารูป - รูปโดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว/ (๓)/

๕๑. สเหตุกญ - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ อเหตุกญ - ที่มีเหตุหาได้ ด้วย/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ สเหตุโก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมโม - ธรรม/ อุปปชชนติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ วิจิกิจฉาสหคต - ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความเคลือบแคลง/ อุทัจจสหคต - ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความฟุ้งซ่าน/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธญ - ซึ่งชั้น ด้วย/ โมหญ - ซึ่งความหลงใหล ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธาเปา - ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธาเปา - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนธิขณ - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ/ สเหตุก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธญ - ซึ่งชั้น ด้วย/ วตฏญ - ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธาเปา - ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว - ๒ วาระ/ ขนธาเปา - ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ (๑)/ สเหตุกญ - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ อเหตุกญ - ที่มีเหตุหาได้ ด้วย/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ อเหตุโก - ที่มีเหตุหาได้/ ธมโม - ธรรม/ อุปปชชนติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ สเหตุเก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ขนธ จ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ด้วย/ มหาภูเต จ - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ จิตตสมุฏฐาน - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม/ รูป - รูป/ วิจิกิจฉาสหคเต - ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความเคลือบแคลง/ อุทัจจสหคเต - ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความฟุ้งซ่าน/ ขนธ จ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ด้วย/ โมหญ - ซึ่งความหลงใหล ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ จิตตสมุฏฐาน - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม/ รูป - รูป/ ปฏิสนธิขณาเปา - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (๒)/ สเหตุกญ - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ อเหตุกญ - ที่มีเหตุหาได้ ด้วย/ ธมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ สเหตุโก จ - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ อเหตุโก จ - ที่มีเหตุหาได้ ด้วย/ ธมมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชชนติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ วิจิกิจฉาสหคต - ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความเคลือบแคลง/ อุทัจจสหคต - ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความฟุ้งซ่าน/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธญ - ซึ่งชั้น ด้วย/ โมหญ - ซึ่งความหลงใหล ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ จิตตสมุฏฐานญ - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปาเปา - รูป ฯลฯ/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธาเปา - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนธิขณ - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ/ สเหตุก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธญ - ซึ่งชั้น ด้วย/ วตฏญ - ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธาเปา - ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธาเปา - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ สเหตุเก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ขนธ จ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ด้วย/ มหาภูเต จ - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ กฏตารูป - รูปโดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว/ (๓)/

๓. การแปลโดยความ

๒. สเหตุทุกกะ

๑. ปฏิจวาร/ ๑. ปัจจยानุโลม ๑. วิกังควาร /

เหตุปัจจัย

[๔๙] สภาวะธรรมที่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่มีเหตุเกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ อาศัยชั้น ๑ เกิดขึ้น ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๑) สภาวะธรรมที่ไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้นที่มีเหตุเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๒) สภาวะธรรมที่มีเหตุและที่ไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่มีเหตุเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๓)

[๕๐] สภาวะธรรมที่ไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยโมหะที่สหคตด้วยวิจิกิจฉาและที่สหคตด้วยอุทธัจจะเกิดขึ้น มหาภูตรูป ๓ อาศัยมหาภูตรูป ๑ เกิดขึ้น ฯลฯ จิตตสมุฏฐานรูปและกฏัตตารูปที่เป็นอุปาทายรูปอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น (๑) สภาวะธรรมที่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ สัมปยุตตชั้นอาศัยโมหะที่สหคตด้วยวิจิกิจฉาและที่สหคตด้วยอุทธัจจะเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ชั้นที่มีเหตุอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น (๒) สภาวะธรรมที่มีเหตุและที่ไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ สัมปยุตตชั้นและจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยโมหะที่สหคตด้วยวิจิกิจฉาและที่สหคตด้วยอุทธัจจะเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ชั้นที่มีเหตุอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น กฏัตตารูปอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น (๓)

[๕๑] สภาวะธรรมที่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีเหตุและที่ไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ และโมหะที่สหคตด้วยวิจิกิจฉาและที่สหคตด้วยอุทธัจจะเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่มีเหตุและอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ (๑) สภาวะธรรมที่ไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีเหตุและที่ไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้นที่มีเหตุและอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้นและโมหะที่สหคตด้วยวิจิกิจฉาและที่สหคตด้วยอุทธัจจะเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๒) สภาวะธรรมที่มีเหตุและที่ไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีเหตุและที่ไม่มีเหตุเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๑ และโมหะที่สหคตด้วยวิจิกิจฉาและที่สหคตด้วยอุทธัจจะเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่มีเหตุและอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัย ชั้น ๒ ฯลฯ กฏัตตารูปอาศัยชั้นที่มีเหตุและอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น (๓)^๒

สรุป

เนื้อหานี้กล่าวถึง "เหตุปัจจัย" ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในพระพุทธศาสนา อธิบายถึงการเกิดขึ้นของสภาวะธรรมต่าง ๆ ตามเหตุและปัจจัยที่เป็นตัวกำหนด ได้แก่ ชั้น จิตตสมุฏฐานรูป และมหาภูตรูป ซึ่งหมายถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ของชีวิตและจิตใจ

๑. **สภาวะธรรมที่มีเหตุอาศัย** หมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะมีปัจจัยหรือเหตุที่สนับสนุนให้เกิด เช่น ชั้น ๓ ที่อาศัยชั้น ๑ ทำให้เกิดขึ้น

๒. **สภาวะธรรมที่ไม่มีเหตุอาศัย** หมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเอง โดยไม่มีการอาศัยเหตุภายนอก เช่น รูปอาศัยโมหะ (ความหลง) ทำให้เกิดขึ้นในจิต

^๒ อภิ.ป. (ไทย) ๔๒/๔๙-๕๑/๒๗-๒๘.

๓. **สภาวะธรรมที่มีเหตุและไม่มีเหตุอาศัย** เป็นสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นจากการอาศัยทั้งเหตุและไม่มีเหตุ เช่น ชันธ ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปที่อาศัยชันธและโมหะร่วมกัน

การเกิดของชันธและจิตตสมุฏฐานรูปในขณะที่มีปฏิสนธิ ซึ่งหมายถึงกระบวนการที่ชีวิตหรือจิตวิญญาณเกิดขึ้น ก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **หลักอิทัปปัจจยตา** สรรพสิ่งเกิดขึ้นจากการอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว หลักนี้สอนให้เราเข้าใจว่า ชีวิตและธรรมชาติทั้งหมดล้วนต้องพึ่งพาและเกี่ยวเนื่องกัน การเข้าใจเหตุปัจจัยจะช่วยให้เราปล่อยวางความยึดมั่นในตัวตน เพราะเห็นว่าทุกสิ่งล้วนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยที่มาและไป

๒. **หลักปฏิจจสมุปบาท** การเกิดขึ้นของความทุกข์ หรือการเกิดของสิ่งใด ๆ ในชีวิตนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเองแต่มีปัจจัยสนับสนุน สิ่งนี้สะท้อนถึงความสำคัญของการระวังปัจจัยภายนอกที่เข้ามามีผลต่อชีวิต เช่น อารมณ์ ความคิด และพฤติกรรม ซึ่งสามารถนำไปสู่การดับทุกข์ได้เมื่อเราตัดเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์

๓. **ความไม่เที่ยง (อนิจจัง)** สภาวะธรรมต่าง ๆ ในชีวิตล้วนไม่คงที่ เปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย การยอมรับความเปลี่ยนแปลงและไม่ยึดติดในสิ่งต่าง ๆ จะช่วยให้เราลดความทุกข์ทางใจ เพราะเราเข้าใจว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอนิจจัง ไม่สามารถควบคุมได้ตลอดไป

๔. **การพัฒนาปัญญา** การเข้าใจเรื่องเหตุและปัจจัยจะช่วยพัฒนาปัญญาให้มองเห็นความจริงของโลกนี้ เราจะไม่มองว่าความสุขหรือความทุกข์เกิดขึ้นอย่างไม่มีสาเหตุ แต่เข้าใจว่าเกิดจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งทำให้เรามีความสามารถในการจัดการชีวิตและจิตใจอย่างถูกต้อง

การทำความเข้าใจเรื่องเหตุและปัจจัย จะช่วยให้เรามีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการดำเนินชีวิต ช่วยลดความทุกข์ใจ และเพิ่มความสงบภายในจิตใจตามหลักของพระพุทธศาสนา

บทที่ ๓

เหตุสเหตุกทุกะ

ในพระพุทธศาสนา หลักของเหตุปัจจัยถือเป็นแก่นสำคัญที่ใช้ในการอธิบายความเป็นไปของธรรมชาติทั้งทางกายและจิตใจ การเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสภาวะธรรมทางกายภาพหรือจิตใจ ล้วนเกิดจากการอาศัยเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันอย่างสลับซับซ้อน หลักการนี้ได้ถูกอธิบายอย่างลึกซึ้งในพระไตรปิฎก โดยเน้นที่การเกิดของสภาวะธรรมที่มีเหตุและปัจจัยต่าง ๆ อาศัยซึ่งกันและกัน

เนื้อหาหลักกล่าวถึงประเภทต่าง ๆ ของสภาวะธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัย อาทิเช่น สภาวะธรรมที่เป็นเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ และสภาวะธรรมที่เป็นเหตุอาศัยชั้น ซึ่งหมายถึงองค์ประกอบของชีวิตจิตใจ โดยสภาวะธรรมเหล่านี้จะอาศัยเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกิดขึ้นในกระบวนการของปฏิสนธิและการดำรงอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักของปัจจุสมุปบาทหรือการอาศัยเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้นและดับไป

การทำความเข้าใจเรื่องเหตุปัจจัยเหล่านี้ไม่เพียงช่วยให้เรามองเห็นกระบวนการเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตอย่างเป็นระบบ แต่ยังช่วยนำพาเราไปสู่การปล่อยวางและเข้าใจถึงความไม่เที่ยงและการไม่มีตัวตนของสรรพสิ่งอีกด้วย

ตัวอย่าง เหตุสเหตุกทุกะ

๑. บาฬี

๔. เหตุสเหตุกทุก์

๑. ปฏิจจวโร/ ๑. ปจจยานุโลม/ ๑. วิภังควาโร

เหตุปัจจโย

๑๒๗. เหตุญเจว สเหตุกญจ ธมมํ ปฏิจจ เหตุ เจว สเหตุโก จ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา อโลภํ ปฏิจจ อโทโส อโมโห (จกํ). โลภํ ปฏิจจ โมโห (จกํ) ปฏิสนธิขณเณ อโลภํ ปฏิจจ อโทโส อโมโห (จกํ). (๑) เหตุญเจว สเหตุกญจ ธมมํ ปฏิจจ สเหตุโก เจว น จ เหตุ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา เหตุ ปฏิจจ สมปยุตตกา ขนธา ปฏิสนธิขณเณฯเปฯ. (๒) เหตุญเจว สเหตุกญจ ธมมํ ปฏิจจ เหตุ เจว สเหตุโก จ สเหตุโก เจว น จ เหตุ จ ธมมา อุปปชชติ เหตุปัจจยา อโลภํ ปฏิจจ อโทโส อโมโห สมปยุตตกา จ ขนธา (จกํ). โลภํ ปฏิจจ โมโห สมปยุตตกา จ ขนธา (จกํ) ปฏิสนธิขณเณฯเปฯ. (๓)

๑๒๘. สเหตุกญเจว น จ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ สเหตุโก เจว น จ เหตุ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา สเหตุกญเจว น จ เหตุ เอกํ ขนธํ ปฏิจจ ตโย ขนธาฯเปฯ ทเว ขนธาฯเปฯ ปฏิสนธิขณเณฯเปฯ.(๑) สเหตุกญเจว น จ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ เหตุ เจว สเหตุโก จ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา สเหตุเก เจว น จ เหตุ ขนธะ ปฏิจจ เหตุ ปฏิสนธิขณเณฯเปฯ. (๒) สเหตุกญเจว น จ เหตุ ธมมํ ปฏิจจ เหตุ เจว สเหตุโก จ สเหตุโก เจว น จ เหตุ จ ธมมา อุปปชชติ เหตุปัจจยา สเหตุกญเจว น จ เหตุ เอกํ ขนธํ ปฏิจจ ตโย ขนธา เหตุ จฯเปฯ ทเว ขนธาฯเปฯ ปฏิสนธิขณเณฯเปฯ. (๓)

๑๒๙. เหตุญเจว สเหตุกญจ สเหตุกญเจว น จ เหตุญจ ธมมํ ปฏิจจ เหตุ เจว สเหตุโก จ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา อโลภญจ สมปยุตตเก จ ขนธะ ปฏิจจ อโทโส อโมโห (จกํ). โลภญจ สมปยุตตเก จ ขนธะ ปฏิจจ โมโห (จกํ) ปฏิสนธิขณเณฯเปฯ. (๑) เหตุญเจว สเหตุกญจ สเหตุกญเจว น จ เหตุญจ ธมมํ ปฏิจจ สเหตุโก เจว น จ เหตุ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจยา สเหตุกญเจว น จ เหตุ เอกํ ขนธญจ เหตุญจ ปฏิจจ ตโย ขนธา

าเปา ทเว ขนธาเปา ปฏิสนธิขณาเปา. (๒) เหตุญเฏว สเหตุกญจ สเหตุกญเฏว น จ เหตุญจ ธมมํ ปฏิจจ
เหตุ เฏว สเหตุโก จ สเหตุโก เฏว น จ เหตุ จ ธมมา อุปปชชนติ เหตุปจจยา สเหตุกญเฏว น จ เหตุ เฏว
ขนธญจ อโลภญจ ปฏิจจ ตโย ขนธา อโทโส อโมโห จาเปา ทเว ขนธาเปา ปฏิสนธิขณาเปา. (๓)

(สัชิตต์. เอวํ วิตถาเรตพพ.)

๒. การแปลคำต่อคำ

๔. เหตุสเหตุกทุกํ – เหตุสเหตุกทุกะ/

๑. ปฏิจจวาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/

๑. ปจจยานุโลมํ – บทที่เป็นไปตามซึ่งปัจจัย/

๑. วิภังควาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งการแจกแจงโดยพิเศษ/

เหตุปจจโย – ปัจจัยที่เป็นเหตุ/

๑๒๗. เหตุญเฏว – ที่ เป็นเหตุ ด้วยนั้นแล/ สเหตุกญจ – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ ธมมํ – ซึ่ง
ธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ เหตุ เฏว – ที่ เป็นเหตุ ด้วยนั้นแล/ สเหตุโก จ – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/
ธมโม – ธรรม/ อุปปชชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ อโลภํ – ซึ่งความไม่โลภ/ ปฏิจจ –
อาศัยเฉพาะแล้ว/ อโทโส – ความไม่ประทุษร้าย/ อโมโห – ความไม่หลงใหล/ (จกุกํ – จักกนัย)/ โลภํ – ซึ่ง
ความโลภ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ โมโห – ความหลงใหล/ (จกุกํ – จักกนัย)/ ปฏิสนธิขณ – ในขณะ
แห่งการสืบต่อเฉพาะ/ อโลภํ – ซึ่งความไม่โลภ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ อโทโส – ความไม่ประทุษร้าย/
อโมโห – ความไม่หลงใหล/ (จกุกํ – จักกนัย)/ (๑)/ เหตุญเฏว – ที่ เป็นเหตุ ด้วยนั้นแล/ สเหตุกญจ – ที่
เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สเหตุโก เฏว – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ
ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ – ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. – เพราะเหตุ
ปัจจัย/ เหตุ – ที่ เป็นเหตุ/ [ธมมํ – ซึ่งธรรม]/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สมปยุตตกา – ที่ ประกอบทั่วพร้อม
แล้ว/ ขนธา – ชันธทั้งหลาย/ ปฏิสนธิขณาเปา – ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (๒)/ เหตุญเฏว – ที่
เป็นเหตุ ด้วยนั้นแล/ สเหตุกญจ – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/
เหตุ เฏว – ที่ เป็นเหตุ ด้วยนั้นแล/ สเหตุโก จ – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ สเหตุโก เฏว – ที่ เป็นไปกับด้วย
เหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ จ – แต่ว่า ที่ ไม่เป็นเหตุ ด้วย/ ธมมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/
เหตุปจจยา – เพราะเหตุปัจจัย/ อโลภํ – ซึ่งความไม่โลภ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ อโทโส – ความไม่
ประทุษร้าย/ อโมโห – ความไม่หลงใหล/ สมปยุตตกา จ – ที่ ประกอบทั่วพร้อมแล้ว ด้วย/ ขนธา – ชันธ
ทั้งหลาย/ (จกุกํ – จักกนัย)/ โลภํ – ซึ่งความโลภ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ โมโห – ความหลงใหล/ สมป
ยุตตกา จ – ที่ ประกอบทั่วพร้อมแล้ว ด้วย/ ขนธา – ชันธทั้งหลาย/ (จกุกํ – จักกนัย)/ ปฏิสนธิขณาเปา –
ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (๓)/

๑๒๘. สเหตุกญเฏว – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ – ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมมํ – ซึ่ง
ธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สเหตุโก เฏว – ที่ เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ – ที่มีใช้เหตุ
ด้วย/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชชนติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ สเหตุกญเฏว – ที่ เป็นไปกับ
ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ – ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ เอกํ – ๑ ประการ/ ขนธํ – ซึ่งชันธ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะ
แล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนธาเปา – ชันธทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนธาเปา – ซึ่งชันธ
ทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนธิขณาเปา – ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (๑)/ สเหตุกญเฏว – ที่ เป็นไปกับ
ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ – ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ เหตุ เฏว – ที่

เป็นเหตุ ด้วยนั้นแล/ สเหตุโก จ - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วย/ รมโม - ธรรม/ อุปปชชติ - ย่อมเกิดขึ้น/
เหตุปจจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ สเหตุโก เจว - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ - ที่มีใช้เหตุ
ด้วย/ ขนธ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ เหตุ - เหตุทั้งหลาย/ ปฏิสนธิขณเภาเปา -
ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (๒)/ สเหตุกญเจว - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ - ที่มีใช้
เหตุ ด้วย/ รมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ เหตุ เจว - ที่ เป็นเหตุ ด้วยนั้นแล/ สเหตุโก จ - ที่
เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วย/ สเหตุโก เจว - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ จ - แต่ว่า ที่ ไม่เป็นเหตุ ด้วย/
ธมมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ สเหตุกญเจว - ที่ เป็นไป กับ
ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธ - ซึ่งชั้น/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/
ตโย - ๓ ประการ/ ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ เหตุ - ที่ เป็นเหตุ/ จาเปา - ด้วย ฯลฯ/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธเภาเปา
- ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนธิขณเภาเปา - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (๓)/

๑๒๙. เหตุญเจว - ที่ เป็นเหตุ ด้วยนั้นแล/ สเหตุกญ - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วย/ สเหตุกญเจว
- ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุญ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ รมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะ
แล้ว/ เหตุ เจว - ที่ เป็นเหตุ ด้วยนั้นแล/ สเหตุโก จ - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วย/ รมโม - ธรรม/ อุปปชชติ -
ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ อโลกญ - กับความไม่โลก ด้วย/ สมปยุตตเก จ - ที่ ประกอบ
ทั่วพร้อมแล้ว ด้วย/ ขนธ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ อโทโส - ความไม่ประทุษร้าย/ อโม
โห - ความไม่หลงใหล/ (จก - จักกนัย)/ อรูป - ในภพเป็นที่ท่องเที่ยวไปของสัตว์ผู้มีรูปหามีได้/ โลกญ -
กับความเป็นโลก ด้วย/ สมปยุตตเก จ - ที่ ประกอบทั่วพร้อมแล้ว ด้วย/ ขนธ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัย
เฉพาะแล้ว/ โมโห - ความหลงใหล/ (จก - จักกนัย)/ ปฏิสนธิขณเภาเปา - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ
ฯลฯ/ (๑)/ เหตุญเจว - ที่ เป็นเหตุ ด้วยนั้นแล/ สเหตุกญ - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วย/ สเหตุกญเจว - ที่
เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุญ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ รมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/
สเหตุโก เจว - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ รมโม - ธรรม/ อุปปชชติ -
ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. - เพราะเหตุปัจจัย/ สเหตุกญเจว - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ -
ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธญ - ซึ่งชั้น ด้วย/ เหตุญ - ที่ เป็นเหตุ ด้วย/ ปฏิจ - อาศัย
เฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธเภาเปา - ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธเภาเปา - ซึ่งชั้น
ทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนธิขณเภาเปา - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (๒)/ เหตุญเจว - ที่ เป็นเหตุ ด้วย
นั้นแล/ สเหตุกญ - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วย/ สเหตุกญเจว - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ
เหตุญ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ รมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ เหตุ เจว - ที่ เป็นเหตุ ด้วยนั้นแล/
สเหตุโก จ - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วย/ รมโม - ธรรม/ สเหตุโก เจว - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ
เหตุ จ - แต่ว่า ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ ธมมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. - เพราะ
เหตุปัจจัย/ สเหตุกญเจว - ที่ เป็นไป กับ ด้วยเหตุ ด้วยนั้นแล/ น จ เหตุ - ที่มีใช้เหตุ ด้วย/ เอก - ๑ ประการ/
ขนธญ - ซึ่งชั้น ด้วย/ อโลกญ - ซึ่งความไม่โลก ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/
ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ อโทโส - ความไม่ประทุษร้าย/ อโมโห จาเปา - ความไม่หลงใหล ด้วย ฯลฯ/ ทเว -
๒ ประการ/ ขนธเภาเปา - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนธิขณเภาเปา - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/
(๓)/

([สงคิตติการิเยหิ - อันพระสังคิตติการิยทั้งหลาย/ สงคิตติ. - ย่อไว้ดีแล้ว/

เอว - ฉะนั้น/ วิตถาเรตพพิ - พึงขยายไปให้พิสดาร)/

๓. การแปลโดยความ

๔. เหตุสเหตุทุกๆ

๑. ปฏิจวาร/ ๑. ปัจจยानุโลม ๑. วิกังควาร

เหตุปัจจัย

[๑๒๗] สภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ อโหสะ อโหหะอาศัยอโหสะเกิดขึ้น (พึงผูกเป็นจกกันย) โมหะอาศัยอโหสะเกิดขึ้น (พึงผูกเป็นจกกันย) ในปฏิสนธิขณะ อโหสะ อโหหะอาศัยอโหสะเกิดขึ้น (พึงผูกเป็นจกกันย) (๑) สภาวะธรรมที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ สัมปยุตตขันธอาศัยเหตุเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๒) สภาวะธรรมที่เป็นเหตุมีเหตุและที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ อโหสะ อโหหะ และสัมปยุตตขันธอาศัยอโหสะเกิดขึ้น (พึงผูกเป็นจกกันย) โมหะและสัมปยุตตขันธอาศัยอโหสะเกิดขึ้น (พึงผูกเป็นจกกันย) ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๓)

[๑๒๘] สภาวะธรรมที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ขันธ์ ๓ อาศัยขันธ ๑ ที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยขันธ ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๑) สภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ เหตุอาศัยขันธที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๒) สภาวะธรรมที่เป็นเหตุมีเหตุและที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ขันธ์ ๓ และเหตุอาศัยขันธ ๑ ที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยขันธ ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๓)

[๑๒๙] สภาวะธรรมที่เป็นเหตุและที่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุมีเหตุและ ที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ อโหสะ อโหหะอาศัยอโหสะและสัมปยุตตขันธเกิดขึ้น (พึงผูกเป็นจกกันย) โมหะอาศัยอโหสะและสัมปยุตตขันธเกิดขึ้น (พึงผูกเป็นจกกันย) ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๑) สภาวะธรรมที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุมีเหตุและที่มีเหตุแต่ ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ขันธ์ ๓ อาศัยขันธ ๑ ที่มีเหตุแต่ไม่เป็น เหตุและอาศัยเหตุเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยขันธ ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๒) สภาวะธรรมที่เป็นเหตุมีเหตุและที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่เป็นเหตุมีเหตุและที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ขันธ์ ๓ อโหสะ และอโหหะอาศัยขันธ ๑ ที่มีเหตุแต่ไม่เป็นเหตุ และอาศัยอโหสะเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยขันธ ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๓)

(ย่อ พึงขยายให้พิสดารอย่างนี้)^๓

^๓ อภิป. (ไทย) ๔๒/๑๒๗-๑๒๘/๗๑-๗๒.

สรุป

เนื้อหาหลักกล่าวถึงหลักการ "เหตุปัจจัย" (ปัจจัยการ) ซึ่งเป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างสภาวะธรรมต่าง ๆ โดยทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติไม่สามารถเกิดขึ้นได้ลำพัง แต่ต้องอาศัยเหตุและปัจจัยต่าง ๆ สภาวะธรรมในที่นี้หมายถึงขั้น ๕ ซึ่งเป็นองค์ประกอบของชีวิตมนุษย์ (รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, และวิญญาณ) ที่เกิดขึ้นจากการอาศัยปัจจัยอื่น ๆ เช่น โสภะ (ไม่โลภ), อโทสะ (ไม่โกรธ), และอโมหะ (ไม่หลง)

หลักเหตุปัจจัยยังเน้นถึงกระบวนการเกิดขึ้นและดับไปของสภาวะธรรมต่าง ๆ ทั้งที่มีเหตุและที่ไม่มีเหตุ อาทิ ความโลภ ความโกรธ และความหลง เกิดขึ้นเพราะปัจจัยที่เอื้อให้เกิด และในกระบวนการปฏิสนธิ (การเริ่มต้นชีวิตใหม่) ขั้นต่าง ๆ ก็อาศัยเหตุปัจจัยเหล่านี้เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **หลักอิทัปปัจจยตา (ปฏิจจนุปบาท):** สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ต้องอาศัยเหตุปัจจัย ไม่สามารถเกิดขึ้นลำพังได้ เช่น ความโลภหรือความไม่โลภย่อมเกิดจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตใจของเรา การเข้าใจหลักนี้ช่วยให้เรามองเห็นว่าความทุกข์และสุขก็เกิดจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ หากเราละเหตุแห่งทุกข์ เราก็สามารถปลดปล่อยตนเองจากทุกข์ได้

๒. **หลักอนัตตา:** เนื้อหาสะท้อนให้เห็นถึงความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของสรรพสิ่ง ทุกสิ่งไม่คงอยู่ถาวร เพราะต้องอาศัยเหตุปัจจัยและดับไปตามกาลเวลา เมื่อเข้าใจหลักนี้ จะทำให้เราสามารถปล่อยวางจากความยึดติดในตัวตนและสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

๓. **การสร้างเหตุปัจจัยที่ดี:** ความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง เกิดจากการฝึกจิตและพัฒนาตนเอง เมื่อเราสร้างเหตุที่ดี ผลที่ดีจะเกิดขึ้นตามมา การทำความดีทั้งทางกาย วาจา และใจจึงเป็นการสร้างเหตุปัจจัยที่นำไปสู่ความสุขและความสงบในชีวิต

สรุปข้อคิด หลักการของเหตุปัจจัยสอนให้เราตระหนักถึงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว การเกิดขึ้นและดับไปของสิ่งต่าง ๆ รวมถึงอารมณ์และความรู้สึกที่เกิดขึ้นในจิตใจเรานั้นล้วนมีเหตุและปัจจัย หากเราสามารถเข้าใจและจัดการกับปัจจัยเหล่านี้ได้ เราก็สามารถสร้างชีวิตที่สงบสุขและเป็นอิสระจากความทุกข์ได้

บทที่ ๔

นเหตุสเหตุกทุกะ

ในพุทธศาสนา หลักการของเหตุและปัจจัย หรือ "เหตุปัจจัย" เป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยให้เราเข้าใจถึงธรรมชาติของชีวิตและความเป็นจริงในโลกนี้ สภาวะธรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันไม่สามารถแยกออกจากความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลได้ เนื้อหาในบทนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและมีเหตุ รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เหล่านั้นในกระบวนการเกิดและดับของชีวิต

บทความนี้จะกล่าวถึงสภาวะธรรมที่มีความซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับขั้น ๕ ซึ่งประกอบด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดประสบการณ์และการรับรู้ของเรา และในกระบวนการปฏิสนธิ การเกิดขึ้นของชีวิตใหม่ ซึ่งอาจมีการอ้างอิงถึงอารมณ์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ความเข้าใจในหลักการนี้จะทำให้เราสามารถมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างอารมณ์ ความรู้สึก และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต อันเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของเราได้อย่างชัดเจน และยังช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจในธรรมชาติของทุกข์และสุขอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

การศึกษาเรื่องนี้จะไม่เพียงแต่ช่วยให้เราตระหนักถึงการเกิดและดับของสภาวะธรรม แต่ยังทำให้เราเข้าใจถึงการดำเนินชีวิตในแบบที่สามารถสร้างเหตุที่ดีเพื่อก่อให้เกิดผลดีในชีวิตตนเองและผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ตัวอย่าง นเหตุสเหตุกทุกะ

๑. บาลี

๖. นเหตุสเหตุกทุก์

๑. ปฏิจจวโร/ ๑. ปจจยานุโลม/ ๑. วิภังควาโร

เหตุปัจจัย

๑๕๙. นเหตุ สเหตุกั ธมมํ ปฏิจจ นเหตุ สเหตุโก ธมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา นเหตุ สเหตุกั เอกํ ขนฺธํ ปฏิจจ ตโย ขนฺธํชาเปฯ ทเว ขนฺธํชาเปฯ ปฏิสนธิกฺขณฺชาเปฯ (๑) นเหตุ สเหตุกั ธมมํ ปฏิจจ นเหตุ สเหตุโก ธมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา นเหตุ สเหตุเก ขนฺธํ ปฏิจจ จิตฺตสมุทฺธานํ รูปํ ปฏิสนธิกฺขณฺชาเปฯ (๒) นเหตุ สเหตุกั ธมมํ ปฏิจจ นเหตุ สเหตุโก จ นเหตุ สเหตุโก จ ธมมา อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา นเหตุ สเหตุกั เอกํ ขนฺธํ ปฏิจจ ตโย ขนฺธํ จิตฺตสมุทฺธานญจ รูปํชาเปฯ ทเว ขนฺธํชาเปฯ ปฏิสนธิกฺขณฺชาเปฯ (๓)

๑๖๐. นเหตุ สเหตุกั ธมมํ ปฏิจจ นเหตุ สเหตุโก ธมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา ๗ เปฯ เอกํ มหาภูตํ ปฏิจจ ๗ มหาภูเต ปฏิจจ จิตฺตสมุทฺธานํ รูปํ กภูตตารูปํ อุปาทารูปํ (๑) นเหตุ สเหตุกั ธมมํ ปฏิจจ นเหตุ สเหตุโก ธมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา ปฏิสนธิกฺขณฺ วตฺถุ ปฏิจจ นเหตุ สเหตุกา ขนฺธํ (๒) นเหตุ สเหตุกั ธมมํ ปฏิจจ นเหตุ สเหตุโก จ นเหตุ สเหตุโก จ ธมมา อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา ปฏิสนธิกฺขณฺ วตฺถุ ปฏิจจ นเหตุ สเหตุกา ขนฺธํ มหาภูเต ปฏิจจ กภูตตารูปํ (๓)

๑๖๑. นเหตุ สเหตุกญจ นเหตุ สเหตุกญจ ธมมํ ปฏิจจ นเหตุ สเหตุโก ธมโม อุปฺปชฺชติ เหตุปัจจัยา ปฏิสนธิกฺขณ นเหตุ สเหตุกั เอกํ ขนฺธญจ วตฺถุญจ ปฏิจจ ตโย ขนฺธํชาเปฯ ทเว ขนฺธํ จาเปฯ (๑) นเหตุ สเหตุ

ตุกณจ นเหตุ อเหตุกณจ ธมฺมํ ปฏิจจ นเหตุ อเหตุโก ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา นเหตุ สเหตุเก ขนฺธ จ มหา
ภูเต จ ปฏิจจ จิตตสมุฏฐานํ รูปํ ปฏิสนฺธิขณฺหาเปฯ (๒) เหตุ สเหตุกณจ นเหตุ อเหตุกณจ ธมฺมํ ปฏิจจ นเหตุ
สเหตุโก จ นเหตุ อเหตุโก จ ธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติ เหตุปจฺจยา ปฏิสนฺธิขณฺ นเหตุ สเหตุกํ เอกํ ขนฺธณจ วตฺถุณจ
ปฏิจจ ตโย ขนฺธาเปฯ ทเว ขนฺธาเปฯ นเหตุ สเหตุเก ขนฺธ จ มหาภูเต จ ปฏิจจ กฏตตารูปํ. (๓)

๒. การแปลคำต่อคำ

๖. น เหตุสเหตุกทุกํ – หมวด ๒ แห่งธรรมที่มีใช้ทั้งเป็นเหตุทั้งเป็นไปกับด้วยเหตุ/

๑. ปฏิจจวาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/

๑. ปจฺจยานุโลมํ – บทที่เป็นไปตามซึ่งปัจจัย/

๑. วิงฺควาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งการแจกแจงโดยพิเศษ/

เหตุปจฺจโย – ปัจจัยที่เป็นเหตุ/

๑๕๙. น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกํ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัย
เฉพาะแล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุโก – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/
เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกํ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ เอกํ – ๑ ประการ/
ขนฺธํ – ซึ่งชั้น/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธาเปฯ – ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว – ๒
ประการ/ ขนฺธาเปฯ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนฺธิขณฺหาเปฯ – ในขณะแห่งการสืบทอดเฉพาะ ฯลฯ/
(๑)/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกํ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น
เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ อเหตุโก – ที่มีเหตุหาได้/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะ
เหตุปัจจัย/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุเก – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ขนฺธ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัย
เฉพาะแล้ว/ จิตตสมุฏฐานํ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม/ รูปํ – รูป/ ปฏิสนฺธิขณฺหาเปฯ – ในขณะแห่งการ
สืบทอดเฉพาะ ฯลฯ/ (๒)/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกํ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ –
อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุโก จ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ อเหตุโก
จ – ที่มีเหตุหาได้ ด้วย/ ธมฺมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชนฺติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุ
ปัจจัย/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกํ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ เอกํ – ๑ ประการ/ ขนฺธํ – ซึ่งชั้น/ ปฏิจจ –
อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธา – ชั้นทั้งหลาย/ จิตตสมุฏฐานณจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม
ด้วย/ รูปาเปฯ – รูป ฯลฯ/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธาเปฯ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนฺธิขณฺหาเปฯ –
ในขณะแห่งการสืบทอดเฉพาะ ฯลฯ/ (๓)/

๑๖๐. น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ อเหตุกํ – ที่มีเหตุหาได้/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะ
แล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ อเหตุโก – ที่มีเหตุหาได้/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา
ฯเปฯ – เพราะเหตุปัจจัย ฯลฯ/ เอกํ – ๑ ประการ/ มหาภูตํ – ซึ่งมหาภูตรูป/ ปฏิจจาเปฯ – อาศัยเฉพาะแล้ว
ฯลฯ/ มหาภูเต – ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ จิตตสมุฏฐานํ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้น
พร้อม/ รูปํ – รูป/ กฏตตารูปํ – รูปโดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว/ อุปาทารูปํ. – ที่ควรเข้าไป
ยึดถือ/ (๑)/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ อเหตุกํ – ที่มีเหตุหาได้/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น
เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุโก – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา –
เพราะเหตุปัจจัย/ ปฏิสนฺธิขณฺ – ในขณะแห่งการสืบทอดเฉพาะ/ วตฺถุ – ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง/ ปฏิจจ – อาศัย
เฉพาะแล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกา – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ขนฺธา. – ชั้นทั้งหลาย/ (๒)/ น เหตุ – ที่
มีใช้เหตุ/ อเหตุกํ – ที่มีเหตุหาได้/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุ
โก จ – ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ น เหตุ – ที่มีใช้เหตุ/ อเหตุโก จ – ที่มีเหตุหาได้ ด้วย/ ธมฺมา – ธรรม

ทั้งหลาย/ อุปปชชนติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา - เพราะเหตุปัจจัย/ ปฏิสนธิขณ - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ/ วตฏ - ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกา - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ มหาภูต - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ภูตตารูป - รูปโดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว/ (๓)/

๑๖๑. น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกณ - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ อเหตุกณ - รมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุโก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ รมโม - ธรรม/ อุปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา - เพราะเหตุปัจจัย/ ปฏิสนธิขณ - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธณ - ซึ่งชั้น ด้วย/ วตฏณ - ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธาเปา - ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว - ๒ วาระ/ ขนธาเปา - ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ (๑)/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกณ - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ อเหตุกณ - รมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุโก - ที่มีเหตุหาได้/ รมโม - ธรรม/ อุปปชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา - เพราะเหตุปัจจัย/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ขนธ จ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ด้วย/ มหาภูต จ - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ จิตตสมุฏฐาน - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม/ รูป - รูป/ ปฏิสนธิขณาเปา - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ (๒)/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุกณ - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ อเหตุกณ - รมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุโก จ - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ ด้วย/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ อเหตุโก จ - ที่มีเหตุหาได้ ด้วย/ รมมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชชนติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา - เพราะเหตุปัจจัย/ ปฏิสนธิขณ - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธณ - ซึ่งชั้น ด้วย/ วตฏณ - ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธาเปา - ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธาเปา - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ น เหตุ - ที่มีใช้เหตุ/ สเหตุก - ที่เป็นไปกับด้วยเหตุ/ ขนธ จ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ด้วย/ มหาภูต จ - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย ด้วย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ภูตตารูป - รูปโดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว/ (๓)/

๓. การแปลโดยความ

๖. นเหตุสเหตุทุกะ

๑. ปฏิจวาร / ๑. ปัจจยานุโลม / ๑. วิกังควาร

เหตุปัจจัย

[๑๕๙] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๑) สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้นที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๒) สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุและที่ไม่เป็นเหตุไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ และ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัย ชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๓)

[๑๖๐] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและ ไม่มีเหตุเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ฯลฯ มหาภูตรูป ๓ อาศัยมหาภูตรูป ๑ เกิดขึ้น ฯลฯ จิตตสมุฏฐานรูปและภูตตารูปที่เป็นอุปาทายรูปอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น (๑) สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ในปฏิสนธิขณะ ชั้นที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น (๒)

สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุและที่ไม่เป็นเหตุไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ในปฏิสนธิขณะ ชั้นที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น กฎัตตารูปอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น (๓)

[๑๖๑] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ และที่ไม่เป็นเหตุไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ในปฏิสนธิขณะ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุและอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ (๑) สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุและ ที่ไม่เป็นเหตุไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้นที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุและอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๒) สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุและที่ไม่เป็นเหตุไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่ เป็นเหตุแต่มีเหตุและที่ไม่เป็นเหตุไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ในปฏิสนธิ-ขณะ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุและอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ กฎัตตารูป อาศัยชั้นที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุและอาศัยมหาภูตรูป เกิดขึ้น (๓)

อาร์มมณปัจจัย

[๑๖๒] สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ เกิดขึ้นเพราะอาร์มมณปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ เกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิ-ขณะ ฯลฯ (๑) สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุ เกิดขึ้นเพราะอาร์มมณปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุและไม่มี เหตุเกิดขึ้น ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ (๒) สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุอาศัยสภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุเกิดขึ้น เพราะอาร์มมณปัจจัย ได้แก่ ในปฏิสนธิขณะ ชั้นที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น (๓) สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุอาศัย สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุและที่ไม่ เป็นเหตุไม่มีเหตุเกิดขึ้นเพราะอาร์มมณปัจจัย ได้แก่ ในปฏิสนธิขณะ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุและอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ

(ย่อ พึงจำแนกอย่างนี้)^๔

สรุป

บทนี้เกี่ยวกับ **เหตุและปัจจัย** ของสภาวะธรรมในชีวิต โดยเฉพาะการศึกษาเกี่ยวกับชั้น ๕ (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) ซึ่งมีความสำคัญต่อการเข้าใจสภาพชีวิตและการเกิดขึ้นของความรู้สึกและ ประสบการณ์ต่างๆ ในการปฏิสนธิ สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ เช่น ชั้นที่ไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุ ก็ยังมี บทบาทสำคัญในการเกิดและดับของชีวิต ซึ่งทุกสภาวะธรรมมีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลที่ซับซ้อน และ สามารถถูกจำแนกออกได้ตามเงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ

๑. **สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ:** เช่น ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นเหตุแต่มีเหตุ ซึ่ง หมายถึงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องมีการกระทำหรือเหตุผลชัดเจน

๒. **สภาวะธรรมที่ไม่เป็นเหตุและไม่มีเหตุ:** เช่น จิตตสมุฏฐานรูปที่อาศัยชั้นที่ไม่เป็นเหตุแต่มี เหตุเกิดขึ้น โดยสื่อถึงความรู้สึกและประสบการณ์ที่ไม่สามารถควบคุมได้

๓. **อาร์มมณปัจจัย:** ซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรืออารมณ์ที่ส่งผลต่อการรับรู้และการ เกิดขึ้นของชั้นใน ช่วงต่าง

^๔ อภ.ป. (ไทย) ๔๒/๑๕๙-๑๖๒/๘๖-๘๘.

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **ความสัมพันธ์ของเหตุและผล:** การเข้าใจถึงเหตุปัจจัยในชีวิตช่วยให้เราตระหนักถึงผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำและความคิด ทำให้เราใช้ชีวิตอย่างมีสติและเลือกสิ่งที่ดีเพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ดีในอนาคต

๒. **การยอมรับสภาพธรรมชาติของชีวิต:** การเรียนรู้ว่าสภาวะธรรมสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีเหตุที่ชัดเจน ทำให้เราเข้าใจและยอมรับว่า ความทุกข์และสุขในชีวิตมักเกิดจากปัจจัยที่เราไม่สามารถควบคุมได้

๓. **การพัฒนาตนเอง:** การศึกษาหลักธรรมนี้ช่วยให้เรารู้จักการใช้สติในการดำเนินชีวิต คิดก่อนทำ และสร้างเหตุผลที่ดีเพื่อลดความทุกข์และสร้างความสุขให้กับตนเองและผู้อื่น

๔. **การเข้าใจความเป็นจริง:** การตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างขันธและสภาวะธรรม ทำให้เราสามารถเข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิตอย่างลึกซึ้ง และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติและพฤติกรรมของเรา

การศึกษาเรื่องนี้จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการเข้าใจชีวิต และการสร้างสรรค์คุณค่าในทุกๆ วัน

บทที่ ๕

สัปปัจจัยทุกะ

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔๒ นี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ จุฬันตรทุกะ และ สัปปัจจัยทุกะ ซึ่งมีความสำคัญในแง่ของการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยและเหตุที่ทำให้เกิดสภาวะธรรมต่าง ๆ ในชีวิตของเรา การวิเคราะห์และศึกษาสภาวะธรรมเหล่านี้ช่วยให้เราเห็นความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตและการดำรงอยู่ของเรา

จุฬันตรทุกะ จะสำรวจถึงสภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง ซึ่งประกอบด้วยชั้น ๓ และจิตตสมุฏฐานรูป โดยอาศัยชั้น ๑ ถึง ๒ ในช่วงเวลาต่าง ๆ การเข้าใจในหลักการนี้จะช่วยให้เห็นภาพรวมของการดำรงอยู่และความเป็นจริงในชีวิต รวมถึงการระบุถึงการปฏิบัติที่ถูกต้องเพื่อลดความทุกข์ในชีวิต

สัปปัจจัยทุกะ จะอธิบายถึงการเกิดขึ้นของสภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เป็นปัจจัยแก่สภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง โดยการพิจารณาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อชีวิตในทางต่าง ๆ เช่น อารัมมณปัจจัย อธิปัตติปัจจัย และปัจจัยานุโลม ความเข้าใจในแง่มุมนี้ทำให้เราเห็นถึงกระบวนการที่ซับซ้อนของการเกิดขึ้นและดับไปของความรู้สึคนึกคิดและสภาวะต่าง ๆ ในชีวิต

การศึกษาในบทนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้อ่านสามารถนำหลักธรรมที่ศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการเห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างสภาวะธรรมและปัจจัยที่ส่งผลต่อกันและกัน ซึ่งเป็นแนวทางที่สำคัญในการลดทุกข์และการเข้าถึงความรู้สึกสงบสุขภายใน

ตัวอย่าง สัปปัจจัยทุกะ

๑. บาฬี

๗. สัปปัจจัยทุก์

๑. ปฏิจจาโร

๑-๔. ปัจจยานุโลมาทิ

๑. สัปปัจจัย ฌมมํ ปฏิจจ สัปปัจจัย ฌมโม อุปุปชติ เหตุปัจจัยา สัปปัจจัย เอกํ ขนธํ ปฏิจจ ตโย ขนธา จิตตสมุฏฐานญจ รูปาเปา ทเว ขนธะเปา ปฏิสนธิขณะเปา ขนธะ ปฏิจจ วตถุ วตถุ ปฏิจจ ขนธา เอกํ มหาภูตาเปา มหาภูเต ปฏิจจ จิตตสมุฏฐานํ รูปิ กฏตตารูปิ อุปาทารูปิ. สัปปัจจัย ฌมมํ ปฏิจจ สัปปัจจัย ฌมโม อุปุปชติ อารมมณปัจจัยาเปา อวิคตปัจจัยา.

๒. เหตุยา เอกํ อารมมณ เอกาเปา อวิคเต เอกํ.

อนุโลม.

๓. สัปปัจจัย ฌมมํ ปฏิจจ สัปปัจจัย ฌมโม อุปุปชติ นเหตุปัจจัยา อเหตุกํ สัปปัจจัย เอกํ ขนธํ ปฏิจจ ตโย ขนธา จิตตสมุฏฐานญจ รูปิ ทเว ขนธะเปา อเหตุกปฏิสนธิขณะ เปา (ยาว อสณฺณสฺสตา) วิจิกิจ ฉาสหคเต อุทฺธจฺจสหคเต ขนธะ ปฏิจจ วิจิกิจฉาสหคโต อุทฺธจฺจสหคโต โมโห (สํชิตฺต).

๔. นเหตุยา เอกํ นอารมมณ เอกํ นอธิปัตติยา เอกาเปา โนวิคเต เอกํ.

ปัจจนีย

๕. เหตุปัจจัยา นอารมมณ เอกํ นอธิปัตติยา เอกาเปา โนวิคเต เอกํ.

อนุโลมปัจจนีย

๖. นเหตุปจฺจยา อารมฺมณ เอกํ อนนฺตเร เอกํเปว อวิคเต เอกํ.

ปจฺจนียานุโลมํ.

๒. สหชาตวาทโร

(สหชาตวาทโร ปฏิจฺจวารสทิสโส.)

๓. ปจฺจยวาทโร

๑. ปจฺจยยานุโลมํ

๑. วิภังควาทโร

๗. สປປຈຈຍ໌ ຣັມມ໌ ປຈຈຍາ ສປປຈຈຍ໌ ຣັມໂມ ອຸປປຊຊຕິ ເຫຼຕຸປຈຈຍາ ສປປຈຈຍ໌ ເອກ໌ ຂນຣ໌ ປຈຈຍາ ຕໂຍ
ຂນຣາ ຈິຕຕສມຸຊຸຊານຸຈ ຮູປຳເປາ ປຸຊິສນຣິກຸຂເນາເປາ ຂນຣເ ປຈຈຍາ ວຕຸ ວຕຸ ປຈຈຍາ ຂນຣາ ເອກ໌ ມາຫາຸຕຳເປາ
າ ວຕຸ ປຈຈຍາ ສປປຈຈຍາ ຂນຣາ.

ສປປຈຈຍ໌ ຣັມມ໌ ປຈຈຍາ ສປປຈຈຍ໌ ຣັມໂມ ອຸປປຊຊຕິ ອາຣມມຸປຈຈຍາ (ສັຊິຕຕ໌).

๒. การแปลคำต่อคำ

๗. สປປຈຈຍ໌ທຸກ໌ - ພວກ ๒ ແຫ່ງຮຣມທີ່ເປັນໄປກັບດ້ວຍປັຈຈຍ໌/

๑. ປຸຊິຈວາໂຣ - ວາຣເປັນເຄື່ອງແສດຊະຮຣມເປັນທີ່ອາຊັຍເພາະ/

๑ - ๔. ປຈຈຍານຸໂລມາທິ - ຮຣມມີຮຣມທີ່ເປັນໄປຕາມສິ່ງປັຈຈຍ໌ເປັນຕົ້ນ/

๑. ສປປຈຈຍ໌ - ທີ່ເປັນໄປກັບດ້ວຍປັຈຈຍ໌/ ຣັມມ໌ - ສິ່ງຮຣມ/ ປຸຊິຈ - ອາຊັຍເພາະແລ້ວ/ ສປປຈຈຍ໌
- ທີ່ເປັນໄປກັບດ້ວຍປັຈຈຍ໌/ ຣັມໂມ - ຮຣມ/ ອຸປປຊຊຕິ - ຍ່ອມເກີດຂຶ້ນ/ ເຫຼຕຸປຈຈຍາ. - ເພາະເຫຼຕຸປັຈຈຍ໌/
ສປປຈຈຍ໌ - ທີ່ເປັນໄປກັບດ້ວຍປັຈຈຍ໌/ ເອກ໌ - ๑ ປະກາຣ/ ຂນຣ໌ - ສິ່ງຂັ້ນຣ໌/ ປຸຊິຈ - ອາຊັຍເພາະແລ້ວ/ ຕໂຍ - ๓
ປະກາຣ/ ຂນຣາ - ຂັ້ນຣ໌ທັງຫຼາຍ/ ຈິຕຕສມຸຊຸຊານຸຈ - ທີ່ມີຈິຕເປັນເຫຼຕຸຕັ້ງຂຶ້ນພ້ອມ ດ້ວຍ/ ຮູປຳເປາ - ຮູປ າລາ/ ທຸເວ - ๒ ປະກາຣ/ ຂນຣາເປາ - ສິ່ງຂັ້ນຣ໌ທັງຫຼາຍ າລາ/ ປຸຊິສນຣິກຸຂເນາເປາ - ໃນຂະນະແຫ່ງການສືບຕໍ່ເພາະ
າລາ/ ຂນຣເ - ສິ່ງຂັ້ນຣ໌ທັງຫຼາຍ/ ປຸຊິຈ - ອາຊັຍເພາະແລ້ວ/ ວຕຸ - ພັຍທີ່ເປັນທີ່ຕັ້ງ/ ວຕຸ - ສິ່ງພັຍທີ່ເປັນ
ທີ່ຕັ້ງ/ ປຸຊິຈ - ອາຊັຍເພາະແລ້ວ/ ຂນຣາ - ຂັ້ນຣ໌ທັງຫຼາຍ/ ເອກ໌ - ๑ ປະກາຣ/ ມາຫາຸຕຳເປາ - ສິ່ງມາຫາຸຕຣູປ
າລາ/ ມາຫາຸເຕ - ສິ່ງມາຫາຸຕຣູປທັງຫຼາຍ/ ປຸຊິຈ - ອາຊັຍເພາະແລ້ວ/ ຈິຕຕສມຸຊຸຊານຸຈ - ທີ່ມີຈິຕເປັນເຫຼຕຸຕັ້ງຂຶ້ນ
ພ້ອມ/ ຮູປ - ຮູປ/ ກຸຊຕາຣູປ - ຮູປໂດຍເປັນແຫ່ງຮູປອັນກຣມກະທຳແລ້ວ/ ອຸປາທາຣູປ. - ທີ່ຄວນເຂົ້າໄປ
ຍຶດຄືວ/ ສປປຈຈຍ໌ - ທີ່ເປັນໄປກັບດ້ວຍປັຈຈຍ໌/ ຣັມມ໌ - ສິ່ງຮຣມ/ ປຸຊິຈ - ອາຊັຍເພາະແລ້ວ/ ສປປຈຈຍ໌ - ທີ່
ເປັນໄປກັບດ້ວຍປັຈຈຍ໌/ ຣັມໂມ - ຮຣມ/ ອຸປປຊຊຕິ - ຍ່ອມເກີດຂຶ້ນ/ ອາຣມມຸປຈຈຍາເປາ - ເພາະອາຣມມຸ
ປັຈຈຍ໌ າລາ/ ອວິຕປຈຈຍາ. - ເພາະອວິຕປັຈຈຍ໌/

๒. ເຫຼຕຸ - ໃນປັຈຈຍ໌ທີ່ເປັນເຫຼ/ ເອກ໌ - ๑ ວາຣະ/ ອາຣມມຸ - ໃນອາຣມມຸປັຈຈຍ໌/ ເອກຳເປາ - ๑
ວາຣະ າລາ/ ອວິຕ - ໃນອວິຕປັຈຈຍ໌/ ເອກ໌. - ๑ ວາຣະ/

ອນຸໂລມ໌. - ອນຸໂລມ/ [ນິຊຸຕ໌ - ຈບແລ້ວ]/

๓. ສປປຈຈຍ໌ - ທີ່ເປັນໄປກັບດ້ວຍປັຈຈຍ໌/ ຣັມມ໌ - ສິ່ງຮຣມ/ ປຸຊິຈ - ອາຊັຍເພາະແລ້ວ/ ສປປຈຈຍ໌
- ທີ່ເປັນໄປກັບດ້ວຍປັຈຈຍ໌/ ຣັມໂມ - ຮຣມ/ ອຸປປຊຊຕິ - ຍ່ອມເກີດຂຶ້ນ/ ນ ເຫຼຕຸປຈຈຍາ - ເພາະປັຈຈຍ໌ທີ່ມີໃຫ້ເຫຼ/
ອເຫຼກ໌ - ທີ່ມີເຫຼຕຸພາມໄດ້/ ສປປຈຈຍ໌ - ທີ່ເປັນໄປກັບດ້ວຍປັຈຈຍ໌/ ເອກ໌ - ๑ ປະກາຣ/ ຂນຣ໌ - ສິ່ງຂັ້ນຣ໌/ ປຸຊິຈ -
ອາຊັຍເພາະແລ້ວ/ ຕໂຍ - ๓ ປະກາຣ/ ຂນຣາ - ຂັ້ນຣ໌ທັງຫຼາຍ/ ຈິຕຕສມຸຊຸຊານຸຈ - ທີ່ມີຈິຕເປັນເຫຼຕຸຕັ້ງຂຶ້ນພ້ອມ
ດ້ວຍ/ ຮູປ - ຮູປ/ ທຸເວ - ๒ ປະກາຣ/ ຂນຣາເປາ - ສິ່ງຂັ້ນຣ໌ທັງຫຼາຍ າລາ/ ອເຫຼກປຸຊິສນຣິກຸຂເນາເປາ -
ໃນຂະນະແຫ່ງການສືບຕໍ່ເພາະ າລາ/ (ຍາວ - ເພິ່ງໄຣ/ ອສຸຣຸສຕຕາ - ຜູ້ຢູ່ແລ້ວໃນອສຸຣຸສຕຕຸມິ/ ປຸກຸລາ -

แต่บุคคล)]/ วิจิกิจฉาสหคเต – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความเคลือบแคลง/ อุทฺธจสหคเต – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความฟุ้งซ่าน/ ขนฺธ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ วิจิกิจฉาสหคโต – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความเคลือบแคลง/ อุทฺธจสหคโต – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความฟุ้งซ่าน/ โมโห – ความหลงใหล/

([สงคิตติกาจริเยหิ – อันพระสังคิตติกาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺขิตฺตํ. – ย่อไว้ดีแล้ว]/

๔. น เหตุยา – ในปัจจัยที่มีใช้เหตุ/ เอกํ – ๑ วาระ/ น อารมฺมณ – ในนารมฺมณปัจจัย/ เอกํ – ๑ วาระ/ น อธิปติยา – ในนอธิปติปัจจัย/ เอกํเปา – ๑ วาระ ฯลฯ/ โนวิคเต – ในโนวิคตปัจจัย/ เอกํ. – ๑ วาระ/

ปัจจนียํ – ปัจจนียะ/ [นิฏฐิตํ – จบแล้ว]/

๕. เหตุปัจจยา – กับเหตุปัจจัย/ น อารมฺมณ – ในนารมฺมณปัจจัย/ เอกํ – ๑ วาระ/ น อธิปติยา – ในนอธิปติปัจจัย/ เอกํเปา – ๑ วาระ ฯลฯ/ โนวิคเต – ในโนวิคตปัจจัย/ เอกํ. – ๑ วาระ/

อนุโลมปัจจนียํ – อนุโลมปัจจนียะ/ [นิฏฐิตํ – จบแล้ว]/

๖. น เหตุปัจจยา – กับปัจจัยที่มีใช้เหตุ/ อารมฺมณ – ในนารมฺมณปัจจัย/ เอกํ – ๑ วาระ/ อนนฺตร – ในอนันตรปัจจัย/ เอกํเปา – ๑ วาระ ฯลฯ/ อวิคเต – ในอวิคตปัจจัย/ เอกํ. – ๑ วาระ/

ปัจจนียานุโลมํ. – ปัจจนียานุโลม/ [นิฏฐิตํ – จบแล้ว]/

๒. สหชาตวาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมที่เกิดพร้อมกันแล้ว/
(สหชาตวาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมที่เกิดพร้อมกันแล้ว/ ปฏิจจวารสทิส. – เป็นบทที่พึงเห็นเสมอด้วยวาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ)/

๓. ปัจจยวโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งปัจจัย/

๑. ปัจจยานุโลมํ – บทที่เป็นไปตามซึ่งปัจจัย/

๑. วิงฺควาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งการแจกแจงโดยพิเศษ/

๗. สปปัจจยํ – ที่เป็นไปกับด้วยปัจจัย/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปัจจยา – ให้เป็นปัจจัย/ สปปัจจโย – ที่ เป็นไปกับด้วยปัจจัย/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ สปปัจจยํ – ที่ เป็นไปกับด้วยปัจจัย/ เอกํ – ๑ ประการ/ ขนฺธํ – ซึ่งชั้น/ ปัจจยา – ให้เป็นปัจจัย/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธา – ชั้นทั้งหลาย/ จิตฺตสมฺภูฏฐานนฺจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปาเปา – รูป ฯลฯ/ ปฏิสนฺธิขณฺหาเปา – ในขณะแห่งการสืบทอดเฉพาะ ฯลฯ/ ขนฺธ – ซึ่งชั้น/ ปัจจยา – ให้เป็นปัจจัย/ วตฺถุ – หทัยที่เป็นที่ตั้ง/ วตฺถุ – ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง/ ปัจจยา – ให้เป็นปัจจัย/ ขนฺธา – ชั้นทั้งหลาย/ เอกํ – ๑ ประการ/ มหาภูตํเปา – ซึ่งมหาภูตรูป ฯลฯ/ วตฺถุ – ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง/ ปัจจยา – ให้เป็นปัจจัย/ สปปัจจย – ที่ เป็นไปกับด้วยปัจจัย/ ขนฺธา. – ชั้นทั้งหลาย/

สปปัจจยํ – ที่ เป็นไปกับด้วยปัจจัย/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ ปัจจยา – ให้เป็นปัจจัย/ สปปัจจโย – ที่ เป็นไปกับด้วยปัจจัย/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ อารมฺมณปัจจยา – เพราะอารมฺมณปัจจัย/ ([สงคิตติกาจริเยหิ – อันพระสังคิตติกาจารย์ทั้งหลาย/ สงฺขิตฺตํ. – ย่อไว้ดีแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๗. สัปปัจจัยทุกะ ๑. ปฏิจจวาร

๑-๔. ปัจจยานุโลมเป็นต้น

[๑] สภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งอาศัยสภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นเพราะ เหตุปัจจัย ได้แก่ ชันธ ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชันธ ๑ ที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชันธ ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ หทัยวัตถุอาศัยชันธเกิดขึ้น ชันธอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น ... อาศัยมหาภูตรูป ๑ ฯลฯ จิตตสมุฏฐานรูป และกัมมัตถารูปที่เป็นอุปาทายรูปอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น สภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งอาศัยสภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นเพราะอาร์มมณปัจจัย ฯลฯ เพราะอวิคตปัจจัย

[๒] เหตุปัจจัย มี ๑ วาระ

อาร์มมณปัจจัย มี ๑ วาระ ฯลฯ

อวิคตปัจจัย มี ๑ วาระ

อนุโลม จบ

[๓] สภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งอาศัยสภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชันธ ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชันธ ๑ ที่ไม่มีเหตุซึ่ง มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้น ... อาศัยชันธ ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะที่เป็นเหตุกะ ฯลฯ (พึงเพิ่มข้อความจนถึงอสังยุตตพรหม) โมหะที่สหระคด้วยวิจิจฉาและที่สหระค ด้วยอุทัจจะอาศัยชันธที่สหระคด้วยวิจิจฉาและที่สหระคด้วยอุทัจจะเกิดขึ้น (ย่อ)

[๔] นเหตุปัจจัย มี ๑ วาระ

นอาร์มมณปัจจัย มี ๑ วาระ

นอธิปัตติปัจจัย มี ๑ วาระ ฯลฯ

โนวิคตปัจจัย มี ๑ วาระ

ปัจจนีเย จบ

[๕] นอาร์มมณปัจจัย กับเหตุปัจจัย มี ๑ วาระ

นอธิปัตติปัจจัย “.....” มี ๑ วาระ ฯลฯ

โนวิคตปัจจัย “.....” มี ๑ วาระ

อนุโลมปัจจนีเย จบ

[๖] อาร์มมณปัจจัย กับนเหตุปัจจัย มี ๑ วาระ

อนันตรปัจจัย “.....” มี ๑ วาระ ฯลฯ

อวิคตปัจจัย “.....” มี ๑ วาระ

ปัจจนียานุโลม จบ

(สหชาตวารเหมือนกับปฏิจจวาร)

๗. สัปปัจจัยทุกะ ๓. ปัจจยวาร

๑. ปัจจยานุโลม ๑. วิภังควาร

[๗] สภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งทำสภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เป็นปัจจัย เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชันธ ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปทำชันธ ๑ ที่มีปัจจัย ปรุงแต่งให้เป็นปัจจัยเกิดขึ้น ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ หทัยวัตถุทำชันธให้เป็นปัจจัยเกิดขึ้น ชันธทำหทัยวัตถุให้เป็นปัจจัยเกิดขึ้น ... ทำมหาภูตรูป ๑ ฯลฯ ชันธที่มีปัจจัยปรุงแต่งทำหทัยวัตถุให้เป็นปัจจัยเกิดขึ้น

สภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งทำสภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เป็นปัจจัยเกิดขึ้น เพราะอาร์มณปัจจัย (ย่อ)

(พึงขยายปัจจัยวาร นิสสยวาร สังสัจจวาร และสัมปยุตตवारให้พิสดารอย่างนี้ ทุกปัจจัยมีปัจจัยละ ๑ วาระเท่านั้น)^๕

สรุป

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔๒ ส่วนที่กล่าวถึง **จุฬันตรทุกะ** และ **สัปปัจจัยทุกะ** อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะธรรมและปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้น โดยเน้นความสำคัญของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดำรงอยู่และสภาพจิตใจของเรา:

๑. **จุฬันตรทุกะ**: เน้นการศึกษาสภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง โดยเฉพาะชั้น ๓ และจิตตสมุฏฐานรูป สภาวะธรรมเหล่านี้เกิดจากปัจจัยที่ซับซ้อน ซึ่งสามารถอธิบายได้โดยการอาศัยชั้นที่มีความสัมพันธ์ต่อกันในช่วงเวลาต่าง ๆ เช่น ปฏิสนธิขณะและการเกิดขึ้นของรูปและจิตที่มีความปรุงแต่ง

๒. **สัปปัจจัยทุกะ**: อธิบายถึงการที่สภาวะธรรมต่าง ๆ เป็นปัจจัยแก่กัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเหตุปัจจัย อาร์มณปัจจัย และอธิปัตติปัจจัย เพื่อให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของสภาวะธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการดำเนินชีวิต

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **การตระหนักรู้**: การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาวะธรรมและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อชีวิต เป็นการพัฒนาสติและปัญญา ทำให้เราตระหนักถึงเหตุและผลของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต

๒. **การยอมรับ**: เราควรยอมรับว่าสภาวะธรรมต่าง ๆ ไม่ได้เกิดขึ้นโดยไม่มีเหตุปัจจัย ซึ่งช่วยให้เราไม่ยึดติดหรือทนทุกข์กับสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์

๓. **การฝึกฝน**: การพัฒนาจิตใจและสติปัญญาผ่านการปฏิบัติธรรม เช่น การเจริญสติ การทำสมาธิ หรือการปฏิบัติกรรมฐาน จะช่วยให้เรามีความเข้าใจในสภาวะธรรมและสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขมากขึ้น

๔. **การเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น**: การให้ทาน การรักษาศีล และการทำบุญ เป็นการสร้างปัจจัยที่ดีให้แก่ตนเองและผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และช่วยส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขในใจ

การศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้จะช่วยให้เราเข้าถึงความรู้สึกลึกซึ้งและความเข้าใจในชีวิตมากยิ่งขึ้น ลดทุกข์และเพิ่มความสุขในทุก ๆ วัน

^๕ อภ.ป. (ไทย) ๔๒/๑-๗/๑๐๙-๑๑๑.

บทที่ ๖

อาสวโคจฉกะ

ในพระพุทธศาสนา อาสวะ (Asava) เป็นแนวคิดที่สำคัญซึ่งหมายถึงความไม่บริสุทธิ์ในจิตใจที่เกิดจากอวิชชา (ความไม่รู้), ทิณฺณิ (ทัศนคติที่ผิด) และกาม (ความติดยึดในความพึงพอใจทางกาย) ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้จิตตกอยู่ในวัฏสงสารและต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ อาสวโคจฉกะที่กล่าวถึงในที่นี้ จึงมีความสำคัญในการศึกษาเพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติของอาสวะและการเกิดขึ้นของมันในชีวิตประจำวัน

บทนี้จะสำรวจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะธรรมที่เป็นอาสวะและไม่เป็นอาสวะ โดยอิงตามแนวคิดของปฏิจจวารและการเชื่อมโยงระหว่างเหตุและผล (ปัจจุยานุโลม) รวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของอาสวะผ่านการใช้จักกณัย ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เราเข้าใจถึงวิธีการที่สภาวะธรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นจากกันและกัน

การศึกษากายใต้กรอบแนวคิดเหล่านี้ จะช่วยให้เราเข้าใจได้ว่า อาสวะเป็นผลมาจากปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องกัน และเปิดเผยถึงวิธีการที่เราสามารถทำความเข้าใจและลดละจากอาสวะเหล่านี้ เพื่อเสริมสร้างจิตใจให้บริสุทธิ์ขึ้น โดยมีการใช้ขั้นธและจิตตสมุฏฐานรูปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและตั้งอยู่ในความจริง

ตัวอย่าง อาสวโคจฉกะ

๑. บาลี

๓. อาสวโคจฉกัม

๑๔. อาสวทุกัม/ ๑. ปฏิจจวโร/ ๑. ปจฺจยानุโลมัม/ ๑. วิภังควาโร

เหตุปจฺจโย

๑. อาสวํ ธมฺมํ ปฏิจฺจ อาสวํ ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา กามาสวํ ปฏิจฺจ ทิณฺณาสวํ อวิชฺชาสวํ ทิณฺณาสวํ ปฏิจฺจ กามาสวํ อวิชฺชาสวํ อวิชฺชาสวํ ปฏิจฺจ กามาสวํ ทิณฺณาสวํ ภวาสวํ ปฏิจฺจ อวิชฺชาสวํ ทิณฺณาสวํ ปฏิจฺจ อวิชฺชาสวํ (เอเกกมฺปิ จกฺกํ กาดพฺพํ). (๑)

อาสวํ ธมฺมํ ปฏิจฺจ โนอาสวํ ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา อาสวํ ปฏิจฺจ อาสวสมฺปยุตฺตกา ขนฺธํ จิตฺตสมุฏฺฐานญจ รูปํ. (๒)

อาสวํ ธมฺมํ ปฏิจฺจ อาสวํ จ โนอาสวํ จ ธมฺมา อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา กามาสวํ ปฏิจฺจ ทิณฺณาสวํ อวิชฺชาสวํ สมฺปยุตฺตกา จ ขนฺธํ จิตฺตสมุฏฺฐานญจ รูปํ (จกฺกํ). (๓)

๒. โนอาสวํ ธมฺมํ ปฏิจฺจ โนอาสวํ ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา โนอาสวํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธํ จิตฺตสมุฏฺฐานํ รูปํเปฯ ทเว ขนฺธํเปฯ ปฏิสนฺธิกขณฺเฯเปฯ ขนฺธํ ปฏิจฺจ วตฺถุ วตฺถุ ปฏิจฺจ ขนฺธํ เอกํ มหาภูตํเปฯ มหาภูตํ ปฏิจฺจ จิตฺตสมุฏฺฐานํ รูปํ กณฺฑิตารูปํ อุปาทารูปํ. (๑)

โนอาสวํ ธมฺมํ ปฏิจฺจ อาสวํ ธมฺโม อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา โนอาสวํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ อาสวํ. (๒)

โนอาสวํ ธมฺมํ ปฏิจฺจ อาสวํ จ โนอาสวํ จ ธมฺมา อุปฺปชฺชติ เหตุปจฺจยา โนอาสวํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธํ อาสวํ จ จิตฺตสมุฏฺฐานญจ รูปํเปฯ ทเว ขนฺธํเปฯ. (๓)

๓. อาสวณจ โนอาสวณจ ธมมํ ปฏิจจ อาสโว ธมโม อุปปชติ เหตุปจจยา กามาสวณจ สมปยุตตเก
จ ขนธ ปฏิจจ ทิฏฐาสโว อวิชชาสโว (จกํ พนธิตพฺพ). (๑)

อาสวณจ โนอาสวณจ ธมมํ ปฏิจจ โนอาสโว ธมโม อุปปชติ เหตุปจจยา โนอาสวํ เอกํ ขนธณจ
อาสเว จ ปฏิจจ ตโย ขนธา จิตตสมุฏฐานณจ รูปาเปา เทเว ขนธะเปา. (๒)

อาสวณจ โนอาสวณจ ธมมํ ปฏิจจ อาสโว จ โนอาสโว จ ธมมา อุปปชชติ เหตุปจจยา โนอาสวํ
เอกํ ขนธณจ กามาสวณจ ปฏิจจ ตโย ขนธา ทิฏฐาสโว อวิชชาสโว จิตตสมุฏฐานณจ รูปาเปา เทเว ขนธะ จาเป
ฯ (จกํ. สํชิตฺต). (๓)

๒. การแปลคำต่อคำ

๓. อาสวโคจณกํ – หมวดเล็กแห่งธรรมที่เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/

๑๔. อาสวทุกํ – อาสวทุกะ/

๑. ปฏิจจวโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/

๑. ปจจยานุโลมํ – บทที่เป็นไปตามซึ่งปัจจัย/

๑. วิภังควาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งการแจกแจงโดยพิเศษ/

เหตุปจจโย – ปัจจัยที่เป็นเหตุ/

๑. อาสวํ – ที่ เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะ
แล้ว/ อาสโว – ที่ เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจ
จยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ กามาสวํ – ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือกาม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะ
แล้ว/ ทิฏฐาสโว – กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือความเห็น/ อวิชชาสโว – กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้
ไหลไปทั่วคือความไม่รู้/ ทิฏฐาสวํ – ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือความเห็น/ ปฏิจจ – อาศัย
เฉพาะแล้ว/ กามาสโว – กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือกาม/ อวิชชาสโว – กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้
ไหลไปทั่วคือความไม่รู้/ อวิชชาสวํ – ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือความไม่รู้/ ปฏิจจ – อาศัย
เฉพาะแล้ว/ กามาสโว – กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือกาม/ ทิฏฐาสโว – กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้
ไหลไปทั่วคือความเห็น/ ภวาสวํ – ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือภพ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/
อวิชชาสโว – กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือความไม่รู้/ ทิฏฐาสวํ – ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหล
ไปทั่วคือความเห็น/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ อวิชชาสโว – กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือความไม่
รู้/ (เอเกกมปิ – แม้แต่ละอย่าง ๆ/ จกํ – จักกณฺย/ กาดพฺพ. – พึงกระทำ/ (๑)/ อาสวํ – ที่ เป็นกิเลสเป็น
เครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ โน อาสโว – ที่มีใช้กิเลสเป็นเครื่อง
ยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ อาสวํ – ซึ่ง
กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ อาสวสมปยุตตกา – ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว
ด้วยกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ ขนธา – ชั้นทั้งหลาย/ จิตตสมุฏฐานณจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้น
พร้อม ด้วย/ รูปิ – รูป/ (๒)/ อาสวํ – ที่ เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ ธมมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ –
อาศัยเฉพาะแล้ว/ อาสโว จ – ที่ เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ โน อาสโว จ – ที่มีใช้กิเลสเป็น
เครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ ธมมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. – เพราะ
เหตุปัจจัย/ กามาสวํ – ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือกาม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทิฏฐาสโว
– กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือความเห็น/ อวิชชาสโว – กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือความ

ไม่รู้/ สมปยุตฺตกา จ - ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว ด้วย/ ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ จิตฺตสมฺภูฏานนจ - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูป - รูป/ (จกํ - จักกนัย)/ (๓)/

๒. โน อาสว - ที่มีโชกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ รมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ โน อาสว - ที่มีโชกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ รมโม - ธรรม/ อุปปชชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัย. - เพราะเหตุปัจจัย/ โน อาสว - ที่มีโชกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธ - ซึ่งขันธ/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธา - ขันธทั้งหลาย/ จิตตสมภูฐาน - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม/ รูปาเป - รูป ฯลฯ/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธาเป - ซึ่งขันธทั้งหลาย ฯลฯ/ ปฏิสนธิกขณาเป - ในขณะแห่งการสืบต่อเฉพาะ ฯลฯ/ ขนธ - ซึ่งขันธทั้งหลาย/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ วตถุ - หทัยที่เป็นที่ตั้ง/ วตถุ - ซึ่งหทัยที่เป็นที่ตั้ง/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ขนธา - ขันธทั้งหลาย/ เอก - ๑ ประการ/ มหาภูตาเป - ซึ่งมหาภูตรูป ฯลฯ/ มหาภูเต - ซึ่งมหาภูตรูปทั้งหลาย/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ จิตตสมภูฐาน - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม/ รูปิ - รูป/ กฏตารูปิ - รูปโดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว/ อุปาทารูปิ. - ที่ควรเข้าไปยึดถือ/ (๑)/ โน อาสว - ที่มีโชกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ รมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ อาสว - ที่เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ รมโม - ธรรม/ อุปปชชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัย. - เพราะเหตุปัจจัย/ โน อาสว - ที่มีโชกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ ขนธ - ซึ่งขันธทั้งหลาย/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ อาสวา. - ที่เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ [รมมา - ธรรมทั้งหลาย]/ (๒)/ โน อาสว - ที่มีโชกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ รมม - ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ อาสว จ - ที่เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ โน อาสว จ - ที่มีโชกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ รมมา - ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชชติ - ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัย. - เพราะเหตุปัจจัย/ โน อาสว - ที่มีโชกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธ - ซึ่งขันธ/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธา - ขันธทั้งหลาย/ อาสวา จ - ที่เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ [รมมา - ธรรมทั้งหลาย]/ จิตตสมภูฐาน - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปาเป - รูป ฯลฯ/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธาเป - ซึ่งขันธทั้งหลาย ฯลฯ/ (๓)/

๓. **อาสวณฺจ** - ที่เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ **โน อาสวณฺจ** - ที่มีใช้กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ **ธมฺม** - ซึ่งธรรม/ **ปฏิจฺจ** - อาศัยเฉพาะแล้ว/ **อาสว** - ที่เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ **ธมฺโม** - ธรรม/ **อุปฺปชฺชติ** - ย่อมเกิดขึ้น/ **เหตุปจฺจยา**. - เพราะเหตุปัจจัย/ **กามาสวณฺจ** - ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือกาม ด้วย/ **สมฺปยุตฺตเก จ** - ที่ประกอบทั่วพร้อมแล้ว ด้วย/ **ขณฺเธ** - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ **ปฏิจฺจ** - อาศัยเฉพาะแล้ว/ **ทิกฺขุราสว** - กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือความเห็น/ **อวิชฺชาสว** - กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือความไม่รู้/ (**จกํ** - จักกนัย - **พนฺธิตพฺพ** - พิงผูก)/ (๑)/ **อาสวณฺจ** - ที่เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ **โน อาสวณฺจ** - ที่มีใช้กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ **ธมฺม** - ซึ่งธรรม/ **ปฏิจฺจ** - อาศัยเฉพาะแล้ว/ **โน อาสว** - ที่มีใช้กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ **ธมฺโม** - ธรรม/ **อุปฺปชฺชติ** - ย่อมเกิดขึ้น/ **เหตุปจฺจยา**. - เพราะเหตุปัจจัย/ **โน อาสว** - ที่มีใช้กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ **เอก** - ๑ ประการ/ **ขณฺธณฺจ** - ซึ่งชั้น ด้วย/ **อาสเว จ** - ที่เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ [**ธมฺเม** - ซึ่งธรรมทั้งหลาย]/ **ปฏิจฺจ** - อาศัยเฉพาะแล้ว/ **ตโย** - ๓ ประการ/ **ขณฺธา** - ชั้นทั้งหลาย/ **จิตฺตสมฺภูฏานณฺจ** - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ **รูปาเป** - รูป ฯลฯ/ **ทเว** - ๒ ประการ/ **ขณฺธาเป** - ซึ่งชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ (๒)/ **อาสวณฺจ** - ที่เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ **โน อาสวณฺจ** - ที่มีใช้กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ **ธมฺม** - ซึ่งธรรม/ **ปฏิจฺจ** - อาศัยเฉพาะแล้ว/ **อาสว จ** - ที่เป็นกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ **โน อาสว จ** - ที่มีใช้กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์

ให้ไหลไปทั่ว ด้วย/ ธมฺมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชนฺติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจฺจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/ โน
อาสวํ – ที่มีไขกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่ว/ เอกํ – ๑ ประการ/ ขนฺธณฺจ – ซึ่งชั้นด้วย/ กามาสวณฺจ
– ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือกาม ด้วย/ ปฏฺิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธา
– ชั้นทั้งหลาย/ ทิฏฺฐาสวํ – กิเลสเป็นเครื่องยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือความเห็น/ อวิขฺชาสวํ – กิเลสเป็นเครื่อง
ยังสัตว์ให้ไหลไปทั่วคือความไม่รู้/ จิตฺตสมฺภูฏานณฺจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปาเปฯ – รูป ฯลฯ/
ทเว – ๒ วาระ/ ขนฺเธ จาเปฯ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย ด้วย ฯลฯ/

(จกฺกํ. – จักกนัย/ [สํสฺกิตฺติกาจริเยหิ – อันพระสังคิตติกาจารย์ทั้งหลาย]/ สงฺขิตฺตํ. – ย่อไว้ดีแล้ว)/ ๓)/

๓. การแปลโดยความ

๓. อาสวโคจรกะ

๑๔. อาสวทฺทกะ /๑. ปฏฺิจฺจวาร/ ๑. ปจฺจยานุโลม /๑. วิภังควาร

เหตุปัจจัย

[๑] สภาวธรรมที่เป็นอาสวะอาศัยสภาวธรรมที่เป็นอาสวะเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ทิฏฺฐาสวํ
และอวิขฺชาสวํอาศัยกามาสวํเกิดขึ้น กามาสวํและอวิขฺชาสวํอาศัยทิฏฺฐาสวํเกิดขึ้น กามาสวํและทิฏฺฐา
สวํอาศัยอวิขฺชาสวํเกิดขึ้น อวิขฺชาสวํ อาศัยภวาสวํเกิดขึ้น อวิขฺชาสวํอาศัยทิฏฺฐาสวํเกิดขึ้น (พึงทำเป็น
จักกนัยแม้แต่ ละอย่าง ๆ) (๑) สภาวธรรมที่ไม่เป็นอาสวะอาศัยสภาวธรรมที่เป็นอาสวะเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย
ได้แก่ ชั้นที่สัมปยุตด้วยอาสวะและจิตตสมฺภูฏานรูปอาศัยอาสวะเกิดขึ้น (๒) สภาวธรรมที่เป็นอาสวะและที่ไม่
เป็นอาสวะอาศัยสภาวธรรมที่เป็นอาสวะเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ทิฏฺฐาสวํ อวิขฺชาสวํ สัมปยุตตชั้น
และจิตตสมฺภูฏานรูปอาศัยกามาสวํเกิดขึ้น (พึงผูกเป็นจักกนัย) (๓)

[๒] สภาวธรรมที่ไม่เป็นอาสวะอาศัยสภาวธรรมที่ไม่เป็นอาสวะเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น
๓ และจิตตสมฺภูฏานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นอาสวะเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ ในปฏิสนธิขณะ ฯลฯ
หทัยวัตถุอาศัยชั้นเกิดขึ้น ชั้นอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น ... อาศัยมหาภูตรูป ๑ ฯลฯ จิตตสมฺภูฏานรูปและกฏัตตา
รูปที่เป็นอุปาทายรูปอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น (๑) สภาวธรรมที่เป็นอาสวะอาศัยสภาวธรรมที่ไม่เป็นอาสวะ
เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ อาสวะ ๔ อาศัยชั้นที่ไม่เป็นอาสวะเกิดขึ้น (๒) สภาวธรรมที่เป็นอาสวะและที่
ไม่เป็นอาสวะอาศัยสภาวธรรมที่ไม่เป็นอาสวะเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อาสวะและจิตตสมฺภูฏาน
รูปอาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นอาสวะเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ (๓)

[๓] สภาวธรรมที่เป็นอาสวะอาศัยสภาวธรรมที่เป็นอาสวะและที่ไม่เป็นอาสวะเกิดขึ้นเพราะเหตุ
ปัจจัย ได้แก่ ทิฏฺฐาสวํและอวิขฺชาสวํอาศัยกามาสวํและสัมปยุตตชั้นเกิดขึ้น (พึงผูกเป็นจักกนัย) (๑)
สภาวธรรมที่ไม่เป็นอาสวะอาศัยสภาวธรรมที่เป็นอาสวะและที่ไม่เป็นอาสวะเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่
ชั้น ๓ และจิตตสมฺภูฏานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นอาสวะและอาศัยอาสวะเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ (๒)
สภาวธรรมที่เป็นอาสวะและที่ไม่เป็นอาสวะอาศัยสภาวธรรมที่เป็นอาสวะและที่ไม่เป็นอาสวะเกิดขึ้นเพราะเหตุ
ปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ ทิฏฺฐาสวํ อวิขฺชาสวํ และจิตตสมฺภูฏานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่ไม่เป็นอาสวะและอาศัยกามา
สวํเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยชั้น ๒ ฯลฯ

(พึงผูกเป็นจักกนัย ย่อ) (๓)^๖

^๖ อภ.ป. (ไทย) ๔๒/๑-๓/๒๐๔-๒๐๕.

สรุป

ในแนวคิดของพระพุทธศาสนา อาสวะ (Asava) หมายถึง ความไม่บริสุทธิ์ในจิตใจที่ทำให้เกิดทุกข์ และยึดติดในวัฏสงสาร โดยมีองค์ประกอบหลักคือ อวิชชา (ความไม่รู้), ทิณฺณิ (ทัศนคติที่ผิด) และ กาม (ความติดยึดในความพึงพอใจทางกาย) สภาวะธรรมที่เป็นอาสวะจะมีความเชื่อมโยงกับสภาวะธรรมที่ไม่เป็นอาสวะ ผ่านกระบวนการของเหตุและผล ซึ่งแสดงถึงการเกิดขึ้นของอาสวะที่เกี่ยวพันกันในชีวิตประจำวัน เช่น ความคิดและความรู้สึกที่เกิดจากการรับรู้และการประสบการณ์

อาสวะเหล่านี้เกิดจากปัจจัยที่ซับซ้อน และสามารถศึกษาได้จากการใช้จักกณีย (การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะธรรม) ซึ่งทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจ โดยการแยกแยะว่าสภาวะธรรมไหนเป็นอาสวะและไหนไม่เป็นอาสวะ

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. การเข้าใจธรรมชาติของอาสวะ: การศึกษาถึงอาสวะช่วยให้เราเห็นถึงความสำคัญของการมีสติในทุกๆ ขณะ หากเราเข้าใจว่าจิตใจของเราถูกควบคุมโดยอาสวะ เราจะสามารถหาทางหลุดพ้นจากมันได้

๒. การหลุดจากความติดยึด: การรู้จักวิเคราะห์และตรวจสอบความคิดและอารมณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เป็นการฝึกฝนจิตใจเพื่อให้เกิดความเข้าใจในธรรมชาติของความทุกข์

๓. การสร้างสรรค์ความบริสุทธิ์: เมื่อเข้าใจถึงอาสวะ เราสามารถเลือกที่จะละทิ้งความคิดและพฤติกรรมที่ทำให้เกิดอาสวะ เพื่อพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ และก้าวสู่ความสุขที่ยั่งยืน

๔. การใช้ขันธและจิตตสมุฏฐาน: การนำขันธและจิตตสมุฏฐานมาใช้ในการดำเนินชีวิต ช่วยให้เราเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ในชีวิต จึงนำไปสู่การเข้าใจความไม่แน่นอนและการดำรงอยู่ที่แท้จริง

การทำความเข้าใจในอาสวะและผลกระทบที่มีต่อชีวิต จะช่วยให้เราเรียนรู้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ยึดติด และสร้างความสงบสุขในจิตใจอย่างแท้จริง